

01

Ontwikkelingen
in open access

**Gouden
route**

02

Standpunt innemen

**Illegaal
streamen**

03

Van wiegendruk
tot world wide web

**Boek-
wetenschap**

04

Daan Boom trapt
nieuwe rubriek af

Werkrituelen

**Google
Books**

Hoe verder na
25 miljoen titels?

Digitization in progress
Thank you for your patience
Google MBooks

KBenP

meer waarde uit informatie

ADVIES

APPS

BUSINESS
INTELLIGENCE

CONTENT

SEARCH

TALENT

ZAAKGERICHT
WERKEN

FAIRPOINT

GO OPLEIDINGEN

SMARTSHORE

UITGEVERIJ IP

De KBenP Groep helpt u uw informatievoorziening op een hoger plan te brengen en voortdurend verder te verbeteren.

KBenP doet dit door te inspireren, te innoveren en praktisch bruikbare en succesvolle resultaten op te leveren.

KBenP werkt vanuit gedegen vakken, ervaring en competenties. Alle facetten van informatievoorziening, -management en -beheer zijn ons vak.

KBenP levert waar voor geld. Onze cultuur is no-nonsense: afspraak is afspraak.

2016 01

Hoe verbeeld je Google Books? We kwamen al snel op het idee van een 'kast' die

gevuld is met boeken afkomstig van over de hele wereld, een 'wereldboekenkast' zeg maar; lees verder op pagina 16

REDACTIONEEL

Jubileum

We hebben iets te vieren. Want met het verschijnen van dit eerste nummer van 2016 zijn we de twintigste jaargang ingegaan. Het vakblad IP mag dus twintig kaarsjes uitblazen. Daarom starten wij dit jubileumjaar met een onderzoek van drie IDM-studenten. Zij deden een trending topic-analyse op de inhoud van de afgelopen 19 jaargangen. Dat leverde 20 'trendwoorden' op die een – soms verrassend – beeld van de ontwikkelingen in ons vakgebied geven.

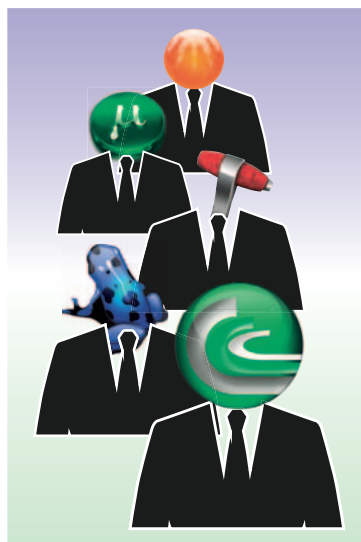
Over ontwikkelingen gesproken. Hoe staat het met Google Books? Jos Damen geeft in dit nummer de stand van zaken. Verder belicht Matthijs van Otegem de transitie van Nederland naar open access. Komt de gouden route in zicht? Ook in dit nummer aandacht voor illegaal streamen: welke kant kiest de informatieprofessional? En John Mackenzie Owen bespreekt de handelseditie van *Van wiegendruk tot world wide web*, het proefschrift van KB-conservator Marieke van Delft. Het boekwerk biedt stof tot nadenken.

Bij een nieuwe jaargang horen nieuwe rubrieken. Raymond Snijders is met *Juridische kwesties* een vraag/antwoordrubriek begonnen; hij trapt af met een prangende vraag over tekst en datamining. Verder geeft Daan Boom, specialist kennismangement in New York, in een nieuwe rubriek zijn werkrituelen prijs. Boom zou geen informatieprofessional zijn zonder informatiegerelateerde tijdsbesparende tip. En biecht op dat hij, zelfs in New York, niet kan leven zonder zijn fiets.

Alice de Jong
redactie@informatieprofessional.nl

16 Jos Damen Google Books

Sinds de start van Google Books in 2004 zijn er meer dan 25 miljoen boeken gedigitaliseerd. Hoe staat het boekenproject er nu voor? En welke rol spelen de Nederlandse en Vlaamse bibliotheken?

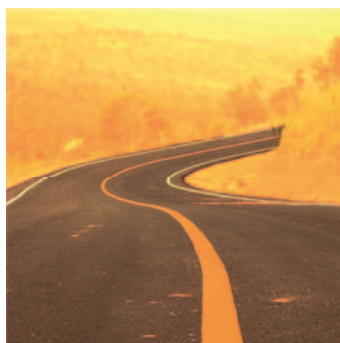

19 Vincent Janssen Illegaal streamen

Streamingdiensten als Netflix en Spotify bieden geen toegang tot *alle* series of *alle* muziek. Reden voor veel mensen om te zoeken naar – illegale – alternatieven. Welke partij kiest de informatieprofessional in discussies over deze massale burgerlijke ongehoorzaamheid?

22 Mathijs van Otegem Op weg naar de gouden route

De Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) maakte eind vorig jaar bekend dat ze met Elsevier een principeakkoord heeft gesloten over open access. Een tussenstand.

INHOUD

26 John Mackenzie Owen Rijkdom van boek- wetenschappelijk onderzoek

Onlangs verscheen de handelseditie van het proefschrift van Marieke van Delft, conservator bij de KB. *Van wiegendruk tot world wide web* is ook lezenswaardig voor informatieprofessionals.

36 Werkrituelen

Daan Boom is eind 2015 gestart als specialist kennismanagement bij het United Nations Development Programme in New York. In een nieuwe rubriek vertelt hij over zijn werkrituelen.

WERKRITUELEN
Daan Boom

In welke werkomgeving voel je je het prettigst?
Ik heb altijd geleerd dat je je werk het beste in een rustige omgeving kunt doen. Pas vele jaren later ben ik erachter gekomen dat ik het beste functioneer in een omgeving met mensen en veel achtergrondgeluiden. Hier in New York, in een open werkomgeving met collega's, voel ik mij het prettigst.

Je werkplek?
L-vormig bureau, twee beeldschermen, thermoskan koffie, fles water, vaste telefoon met te veel functies, een plant en een opbergkast.

Wat voor mobieltje heb je? En wat voor computer?

Je meest tijdsbesparende tip?
Alle documenten die ik binnenkrijg om te lezen converteren ik naar Notability op de iPad Air. Met dit programma kan ik niet alleen een (sub)rubricering aanbrengen, ook is het eenvoudig om aantekeningen te maken en commentaar te plaatsen. Hoewel Evernote bijna dezelfde functionaliteiten heeft, vind ik het werken in Notability makkelijker. Vooral vanwege de goede zoekfunctie.

Luister je na?
Geen muziek, de tv.

Maken onderdeel van mijn werk en Twitter erbij?

Wat beroepsmaatschappij van?
Een wetenschapper.

Je kunt niet leven zonder...
TV. Ik ben verslaafd aan nieuws.

COLOFON

IP is samen met InformatieProfessional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (20ste jaargang) van Uitgeverij IP, Charlotte van Pallandtlaan 18, 2772 TR Voorburg, tel. 06-44 09 19 85, www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18, 2772 TR Voorburg, tel. 06-44 09 19 85, e-mail redactie@informatieprofessional.nl.

uitgever

Peter van Gorsel.

redactie

Maarten Brinkerink, Alice Doek, Wilbert Helmus, Frank Huysmans, Vincent Janssen, Alice de Jong, Evelien de Jonge, Andrea Langendoen, Leen Liefsoens, Edwin Mijsbergen, Paul Nieuwenhuysen, Ronald de Nijs (eindredacteur), Matthijs van Otegem, Eric Sieverts en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg, egfvdberg@upcmail.nl, Tom van Staveren, graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Josine Blom, Elvira Caneda Cabrera, Geert-Jan van Bussel, Jos Damen, Anneke Dirkx, Wendy de Graaff, Marga Hillinga, Frans Huigen, Eric Kokke, John Mackenzie Owen, Raymond Snijders en Ingeborg Verheul.

abonnementen

Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in blad of op de site: Joop Slor bij Recent op 020-3308998.

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

RUBRIEKEN

06 Nieuws

15 Wisselcolumn Ingeborg Verheul

30 Datavisualisatie The 50 Loneliest Islands

32 Column Geert-Jan van Bussel

33 Dat zoeken we op Flickr

34 Onderzoek Mysterieuze gasten bij UBLeiden

37 IPlingo #OculusRift

38 Juridische kwesties Tekst en datamining

39 Column Frank Huysmans

Graphic designer Kanny Yeung maakte de visualisatie 'The 50 Loneliest Islands'; lees verder op pagina 30

Het volgende nummer van IP verschijnt 10 maart. Bijdragen voor dit nummer zijn welkom tot 22 februari.

GO opleidingen

Cursusagenda februari - maart 2016

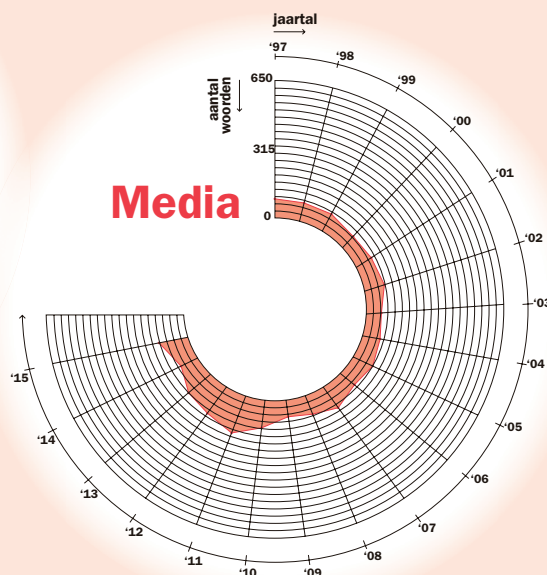
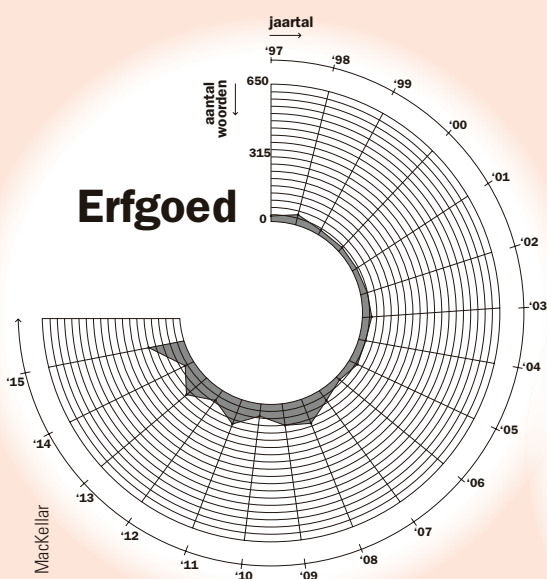
16/02	Auditing in de informatiedienstverlening	
16/02	Optimaal informatie zoeken via internet	
16/02	Procesmanagement	NIEUW
17/02	Auteursrecht Advanced	GAAT ZEKER DOOR
17/02	Lifhacks voor informatieprofessionals	NIEUW
24/02	Introductie semantisch web (in Maastricht)	
29/02	Klantgericht inlichtingenwerk	GAAT ZEKER DOOR
29/02	Opleiding Bibliotheekmedewerker	GAAT ZEKER DOOR
01/03	Digitalisering van documenten	
07/03	Opdrachtgeverschap en regievoering	
08/03	Europese juridische informatie	
09/03	Metadatering en documentbehandeling	GAAT ZEKER DOOR
09/03	Informatieadviseur	
09/03	Adviesvaardigheden	
10/03	Haal meer uit SharePoint!	

Meer informatie: goopleidingen.nl/agenda of 070-3512380

19 jaar IP gevat in 20 trendwoorden

In dit jubileumjaar van IP – het vakblad bestaat 20 jaar – trappen we af met een onderzoek van IDM-studenten Josine Blom, Frans Huigen en Marga Hillinga. Zij deden een trending topic-analyse op de inhoud van de afgelopen 19 jaargangen. De 20 'trendwoorden' die het onderzoek heeft opgeleverd zijn gevisualiseerd door Niall MacKellar. Het geheel geeft een aardig en soms ook verrassend beeld van ontwikkelingen in ons vakgebied, zoals Eric Sieverts hieronder aantoot.

Het onderzoek

Ruim 200.000 unieke woorden en bijna 4 miljoen woorden in totaal, dat is 19 jaar IP. Drie vierdejaarsstudenten, Josine Blom, Frans Huigen en Marga Hillinga, van de opleiding Informatiedienstverlening en -management aan De Haagse Hogeschool, hebben een trending topic-analyse uitgevoerd.

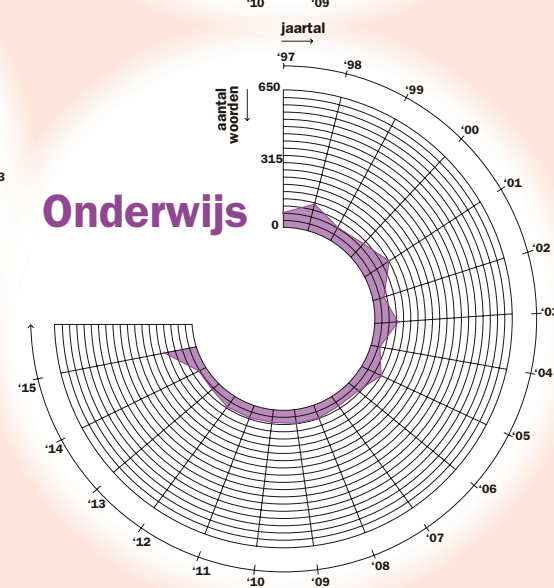
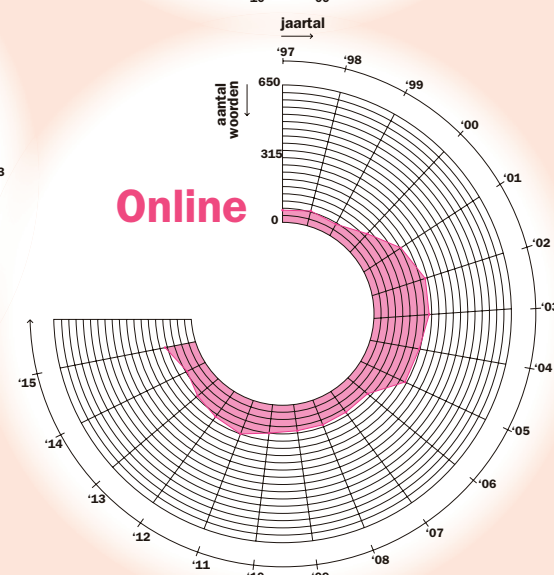
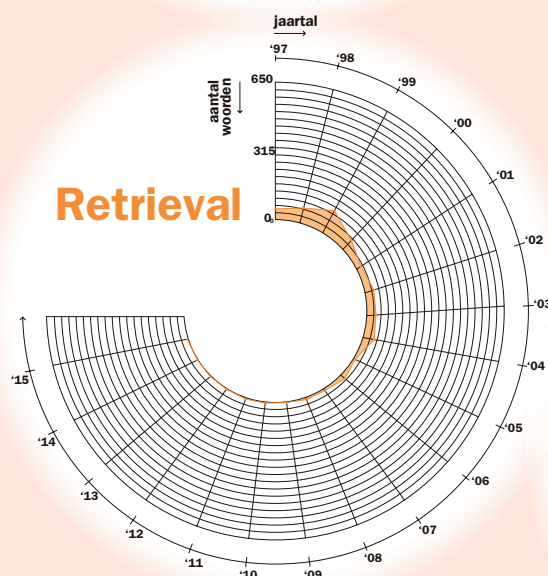
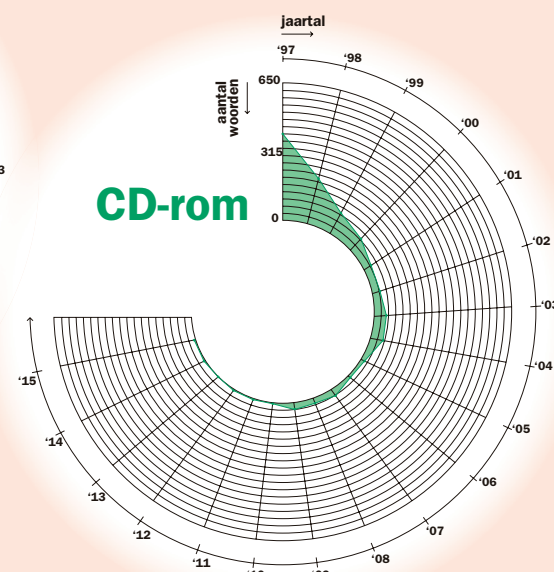
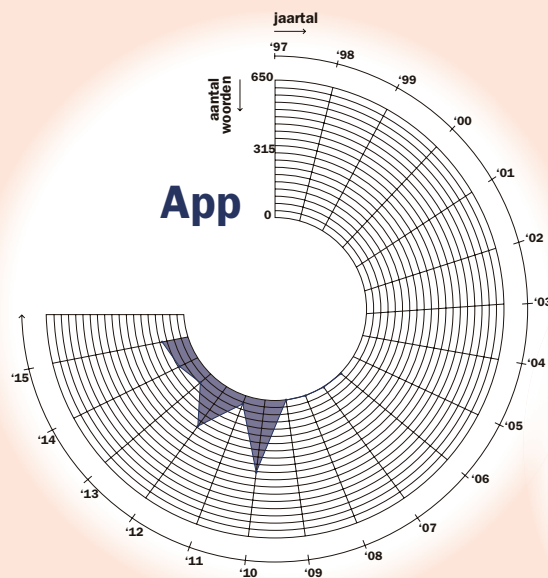
Met het programma AntConc zijn per jaargang frequentietellingen uitgevoerd. Met AntConc kan informatie over context, locatie en frequentie van woorden worden gevonden, in een soort KWIC-index. Daarbij wordt van het Bag of Words Model gebruik gemaakt. Dit model onderzoekt hoe vaak elk woord in een document of tekst voorkomt (wordcounts). Er wordt bij het indexeren van de tekst geen rekening gehouden met grammatica of woordvolgorde. Ruim 830 unieke stopwoorden zijn uit de frequentietellingen gefilterd. Per jaargang is vervolgens een top-5 aan trending topics vastgesteld. Dit resulteerde uiteindelijk in een totaal van twintig trending topics. Er is vervolgens naar statistische en contextuele ontwikkelingen gekeken. Daarbij is gezocht naar eventuele verbanden met belangrijke gebeurtenissen op informatiegebied, zoals Edward Snowden, de internetzeepbel en de opkomst van Google Scholar, Wikipedia, Hyves en Facebook. Het onderzoek was zeer arbeidsintensief. Voor de frequentietellingen is de rekenkracht vergroot door drie computers op de gegevens los te laten. De uitgaven van IP betroffen ongestructureerde data. Hierdoor moesten na uitvoering van de frequentietelling, veelal handmatig, door middel van query's, de contextuele ontwikkelingen in het werkveld en de gebeurtenissen in de wereld om ons heen worden geanalyseerd. (Josine Blom, Frans Huigen en Marga Hillinga)

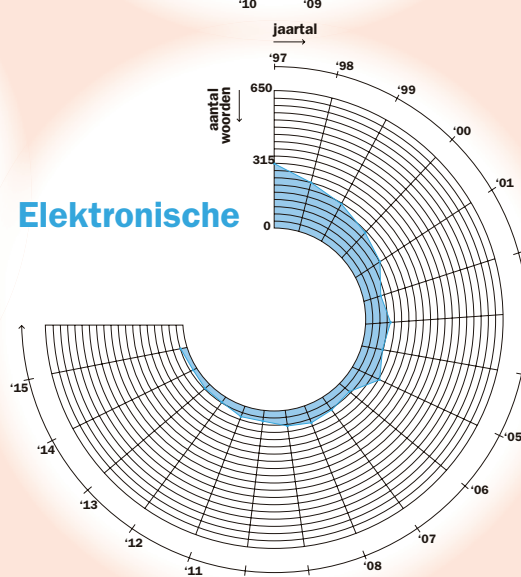
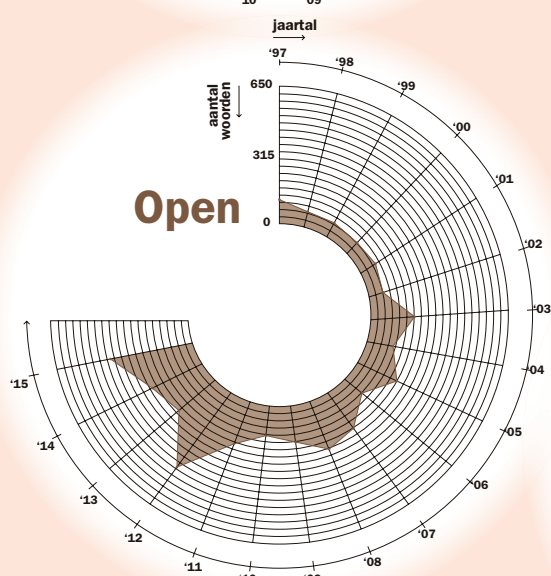
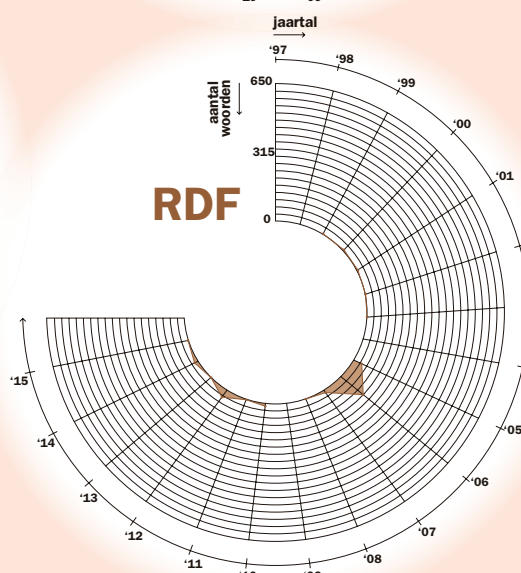
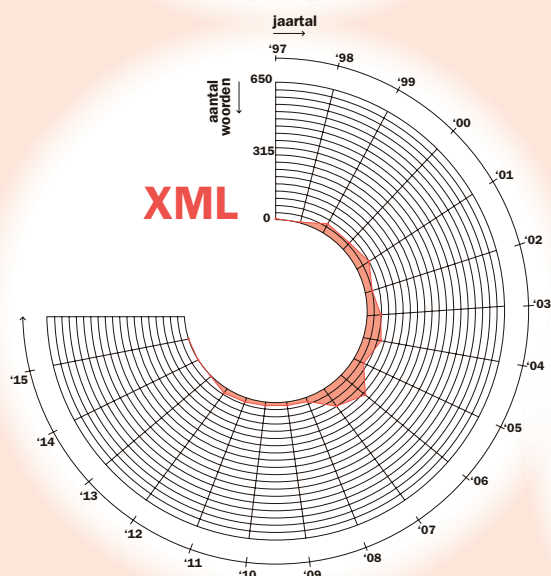
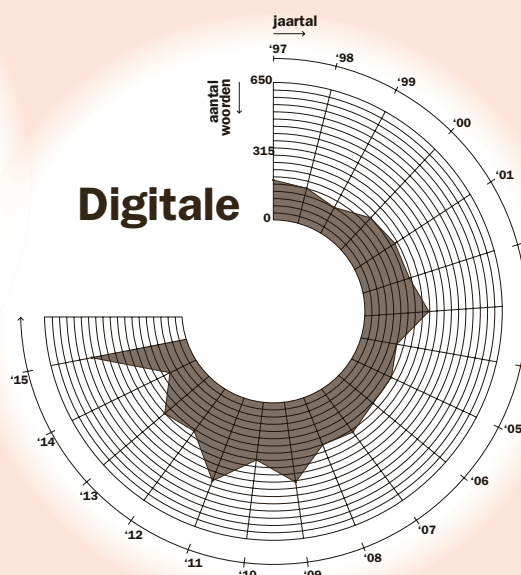
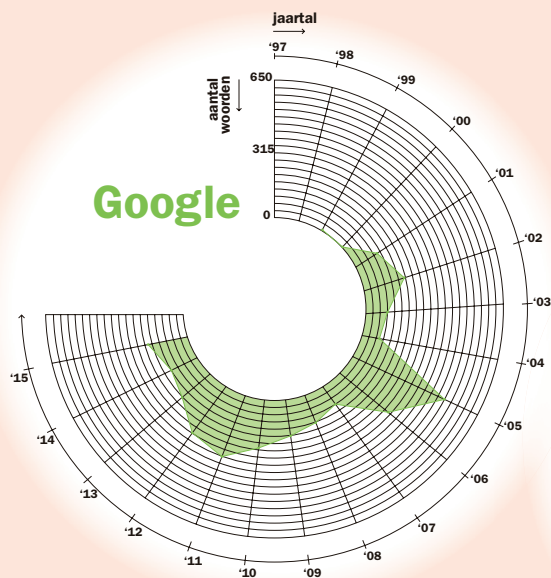
De visualisatie

Niall Mackeller ging aan de slag met de uitkomsten van het onderzoek. Wat hij het meest interessant vond aan het databestand van de IDM-studenten waren de grote verschillen tussen de woorden: sommige woorden waren de afgelopen 19 jaar veelvuldig te vinden in IP, andere voor een heel korte periode. Hij wilde dit verschil zo helder mogelijk laten zien. Daarnaast vond hij het belangrijk dat de verandering van een aantal woorden door de tijd heen duidelijk naar voren moest komen. Daarom heeft hij ervoor gekozen om elk woord afzonderlijk te visualiseren. Omdat er behoorlijk wat data gevisualiseerd moest worden wilde hij efficiënt omgaan met de beschikbare ruimte. Vandaar het gebruik van een variant op het cirkel-diagram.

Duiding van 19 jaar IP

De visualisatie van het trendwoordenonderzoek door Haagse studenten geeft een aardig en soms ook verrassend beeld van ontwikkelingen in ons vakgebied. Weinig verrassing zat in enkele door de jaren nogal stabiele begrippen. 'Media' en 'onderwijs' kwamen regelmatig aan de orde. Voor 'erfgoed' geldt dat ook, zij het dat, mede dankzij nieuwe redactieleden, daarover de laatste tijd wat meer is verschenen. Ook 'auteursrecht' is het merendeel van de tijd stabiel, met beginjaar 1997 als grote uitschieter en een kleine toename in 2015, wellicht mede door toedoen van de juridische rubriek van Raymond Snijders. Over een aantal onderwerpen werd in de loop der jaren steeds minder geschreven. Voor 'cd-rom' is dat geen verrassing. Het verval zette meteen na de eerste jaargang van IP in, maar de doodstrijd heeft nog tot 2010 geduurd.

Een minder drastische daler is 'retrieval'. Daarbij is waarschijnlijk sprake van een taalkwestie. We gebruiken het woord minder, maar we zoeken natuurlijk nog altijd. Alleen noemen we het nu ook zoeken en hebben we het over zoekmachines en zoeksoftware (al kwam geen van die woorden uit de trendanalyse). Bij 'elektronische' speelt waarschijnlijk iets soortgelijks. Sinds 1997 is het woord geleidelijk verder weggezaakt. Kennelijk hebben we het nu vooral over 'digitale'. Dat toont gemiddeld een lichte stijging die de daling van 'elektronische' aardig compenseert. Voor 2015 toont dat woord zelfs een uitgesproken piek. Een andere daler is 'intranet'. Na een piek in 2000, wordt er nu nauwelijks meer over geschreven. Dat we intussen alles in de cloud zouden doen kan nauwelijks een verklaring zijn. Overigens jammer dat 'cloud' niet uit de trendanalyse kwam en we daar dus geen statistiek van hebben.

Duidelijke groeiers zijn diensten en technieken die in de begintijd van IP nog niet bestonden. Dat geldt zeker voor 'app' dat in 2010 meteen hoog binnenkwam – wellicht mede door de direct gestarte app-rubriek. En uiteraard 'Google'. In 1998 gestart, werd het in 1999 al genoemd. De echte groei kwam natuurlijk pas toen Google populair werd, sinds 2002. De uitgesproken pieken in 2005 en 2011 kon uw Google-watcher niet meteen duiden. Wel valt op dat Google nog altijd veel minder hoog scoort dan 'digitale' en zelfs minder dan 'online'. Ook al zakt dat laatste begrip na een hoogtepunt in 2001-2005 nu wat weg. Nu iedereen altijd overal online is, hoeven we het er kennelijk niet meer expliciet over te hebben.

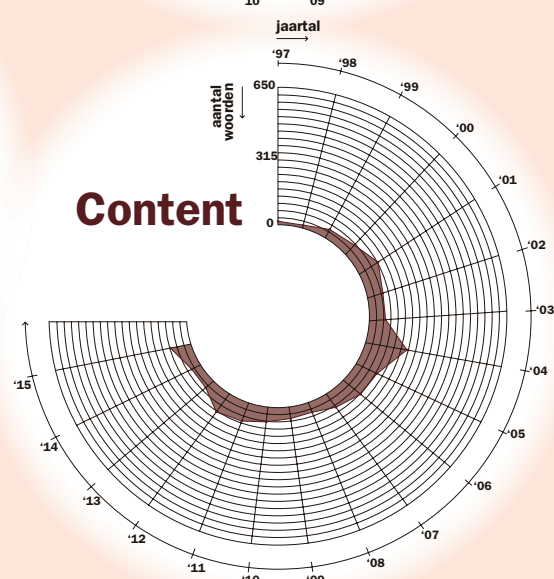
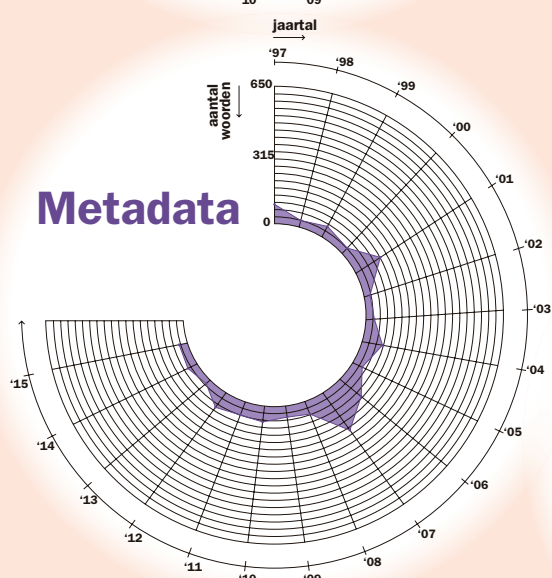
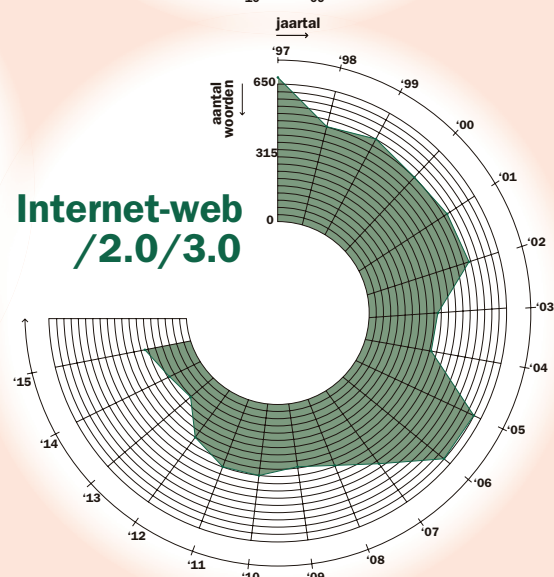
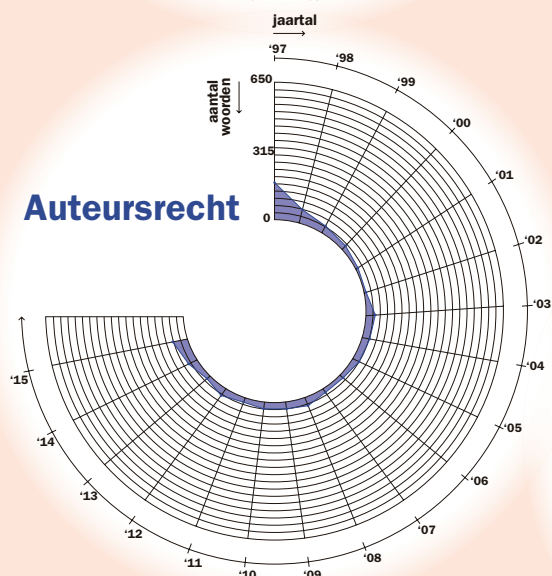
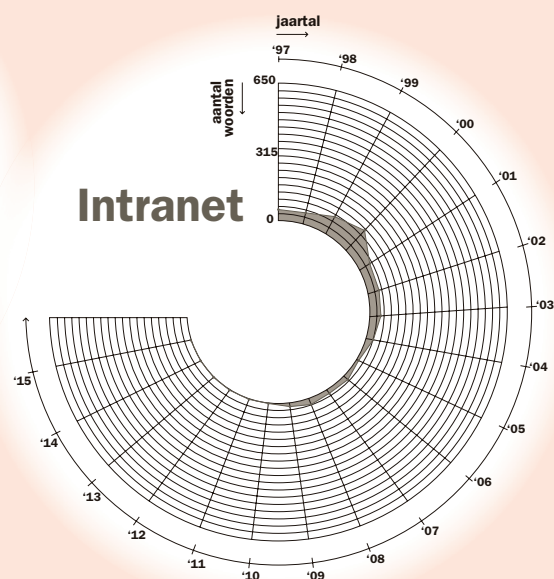
'XML' en 'RDF' zijn exponenten van de meer technische kant van ons vak. Beide pieken in 2006, wellicht doordat in die

periode een rubriek over technische standaarden in IP stond. XML is sindsdien wat weggezaakt. Het is intussen zo'n vanzelfsprekende basis voor alle digitale dingen, dat we het er in onze kringen nog maar zelden over hebben. RDF piekt juist de laatste jaren weer, waarschijnlijk omdat het ook de basis vormt voor linked data-technieken.

En dan wat modebegrippen. Knowledge management had zijn bloeitijd in de beginjaren van IP, maar leek uiteindelijk niet aan te slaan, totdat afgelopen jaar een duidelijke revival optrad. Een trend die je hier aan het woord 'knowledge' kunt aflezen. 'Data' is pas sinds 2009 in de mode. Voordien werd het vaak gezien als de oninteressante onderlaag van de piramide 'data-informatie-kenniswijsheid'. Maar sinds Diederik Stapel weten we dat zonder data en datamanagement, informatie en kennis weinig waarde hebben. 'Open' als alledaags woordje kwam altijd al voor. Bij de groei van de laatste jaren zal het meer om 'OPEN' als principiële opstelling gaan. 'Open data', 'open access' en 'open science' vinden we steeds belangrijker. Van 'metadata' zou je verwachten dat het in het tijdperk van Snowden en NSA een modeterm is, maar dat woord piekte juist al veel eerder in 2001 en 2007. 'Content' is zonder context wat moeilijk te duiden. Is het techniek (CMS), beleid voor content management of het moderne 'content curation'? Bij de piek in 2004 was dat laatste begrip in elk geval nog onbekend. Tot slot 'internet-web/2.0/3.0'. Deze termenverzameling is duidelijk onze core business. Of misschien 'was'? Want hiervoor lagen de toppen meteen al in 1997 en in 2005-2006. Jammer dat dit niet is uitgesplitst, waardoor we geen zicht hebben hoe gebruik van die individuele termen is verlopen.

(Eric Sieverts)

<

Peter Burger

Foto: Universiteit Leiden

Q & A

In de Nederlandse media speelt factchecking in toenemende mate een rol. Journalistiekopleidingen besteden daar dan ook meer en meer aandacht aan. Peter Burger is specialist op dit terrein bij de opleiding Journalistiek en Nieuwe Media van de Universiteit Leiden. Hij verzorgt tijdens de VOGIN-IP-lezing op 3 maart in Amsterdam zowel een lezing als een workshop.

Is er verschil tussen wat je voor factchecking doet en wat er bij 'gewone' informatievragen komt kijken?

'Bij factchecking controleer je gegevens en beweringen in het nieuws. Journalisten kunnen dat zelf voor publicatie doen, anderen (zoals mijn studenten in het project nieuwscheckers.nl) doen het achteraf. In dat geval moet je om te beginnen een vraag formuleren: wat is er niet pluis aan dit nieuwsbericht? Vervolgens zoek je informatie om tot een oordeel te komen: klopt dit of klopt dit niet? Daarvoor is het vaak nodig om gegevens uit verschillende soorten bronnen te combineren: contactgegevens, rapporten, wetenschappelijke artikelen, ander nieuws over hetzelfde onderwerp. Steeds belangrijker wordt ook het checken van foto's en video's, vooral van ooggetuigen van het nieuws – of mensen die alleen beweren dat ze dat zijn.'

Hoe algemeen wordt in de Nederlandse media aan factchecking gedaan?

'Journalisten vinden, zo blijkt uit enquêtes, feiten checken bij de belangrijkste taken van hun beroep horen. Maar – zo blijkt uit ander onderzoek – de meesten doen het betrekkelijk weinig. Twee redenen om niet te checken terwijl daar achteraf toch reden voor was: omdat de bron een persbureau, de politie of een andere vaste en vertrouwde nieuwsleverancier is, en omdat het nieuws daar niet belangrijk genoeg voor was ("Het kan toch geen kwaad?").'

En dan vooral vooraf of vaker pas achteraf nadat iets gepubliceerd of gezegd is?

'Factcheckrubrieken waarin journalisten berichten uit andere media of beweringen van politici checken zijn zeldzaam, op prima uitzonderingen na zoals "nrc.checkt" (in *nrc.next*) en in de *Volkskrant* "Klopt dit wel?" In de Verenigde Staten zijn er meer van dat soort projecten, hoewel die nogal eenzijdig gericht zijn op politiek en vooral opleven in verkiezingstijd. Maar er worden ook in Nederland nog steeds waardevolle initiatieven gelanceerd. Zo startte in januari *www.dok-*

termedia.nl, waarop twee artsen commentaar leveren op medisch nieuws. Ik hoop dat dat de tegenhanger wordt van de aanbevolen site "Behind the Headlines" van de Britse National Health Service.'

Wat is het meest bizarre voorbeeld van een bericht of uitspraak die met factchecking ontzenuwd is?

'Zonder twijfel: de inktvisringetjes! Een paar jaar geleden beweerde CDA-europarlementariër Esther de Lange dat calamares in werkelijkheid vaak gemaakt worden van varkensanus. Grote koppen in de krant. Daarna bleek dat ze wel onderzoek had gedaan naar voedselveiligheid, maar dat ze dit verhaal alleen van horen zeggen had.'

Waarop gaat u zich in uw lezing vooral richten?

'Dat wordt een optimistisch verhaal: ja, journalisten zouden meer kunnen en moeten checken, maar het goede nieuws is dat we een renaissance van het fact-checken beleven – vooral buiten de traditionele media om. Leunstoelcheckers als Bellingcat checken op afstand nieuws over oorlogssituaties (MH17!) en jonge ondernemingen als Storyful specialiseren zich in het checken van socialemediamateriaal. Vooral dankzij internet en sociale media kunnen ook gewone burgers nu beter dan ooit nagaan hoe betrouwbaar het nieuws is.'

Wat kunnen informatieprofessionals tijdens uw workshop van u leren?

'Hoe kun je nagaan of foto's en video's in het nieuws en op sociale media te vertrouwen zijn? Welke vragen kun je stellen als je nieuws over onderzoek niet vertrouwt – en hoe vind je er een antwoord op? Hoe scheid je – ook als nieuwsconsument – bij brekend nieuws zoals dat over de aanslagen in Parijs de feiten van de fakes en de hoaxes? In de workshop gaan we oefenen met de tools en technieken die journalisten kunnen gebruiken om berichten te checken.'

<

To cloud or not to cloud?

Wat biedt nu meer voordelen: een bibliotheekstelsel in de cloud of een lokaal bibliotheekstelsel? Het Franse consortium voor universiteitsbibliotheken ABDU zocht een antwoord op deze vraag.

Door: Matthijs van Otegem

Naar de cloud, dat is de grote trend. Dus ook met bibliotheeksystemen en dat ligt zeer voor de hand. Bibliotheken doen al sinds jaar en dag aan gezamenlijk catalogiseren, we hebben dus al ervaring met de cloud lang voordat we het zo gingen noemen. Wat zijn nu concreet de voordelen van een bibliotheekstelsel in de cloud, of is een lokaal bibliotheekstelsel toch goedkoper? Begin dit jaar besloot het Franse consortium voor universiteitsbibliotheken, ABDU (www.abdu.fr), dit te laten onderzoeken. Maurits van der Graaf kreeg de opdracht en eind vorig jaar kwam het rapport uit: *The total cost of ownership of multitenant cloud systems compared to conventional library management systems*.

Casestudies

Het rapport is opgebouwd rond zes casestudies uit diverse landen: drie bibliotheken met een cloudsysteem en drie met een Library Management System (LBS). Prettig is dat de aanpak vooraf helder wordt uitgelegd

en dat concreet is gespecificeerd wat onder 'total cost of ownership' wordt verstaan:

1. kosten van hardware, software en beheer daarvan;
2. operationele kosten: dagelijks onderhoud, helpdesk et cetera;
3. efficiëntie van de workflows: electronic resource management en de gang van het boek;
4. langetermijncosten: (door-)ontwikkeling en eventuele migratie in de toekomst.

Voorzichtige conclusie

De conclusie van het rapport is voorzichtig. De eerste twee soorten kosten – die van hardware et cetera en de operationele kosten – zijn van dezelfde orde van grootte of lijken niet af te hangen van het type systeem. Een cloudsysteem kan een efficiëntere workflow bieden, vooral voor het managen van digitale bronnen. Dit vraagt wel van bibliotheken dat ze veel aandacht besteden aan *change management* om dit voordeel ook echt te benutten. Je kunt

nog zo'n prachtig systeem hebben, maar als je allerlei (handmatige) controles ernaast blijft uitvoeren dan komt er van die efficiency natuurlijk niets terecht. Daarbij kan een cloudsysteem voordelen bieden in de koppeling met andere systemen, zoals clouddiensten van uitgeverij.

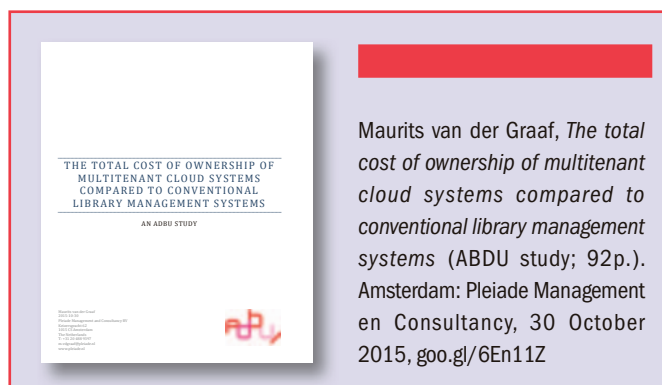
Over de kosten op de lange termijn valt nog weinig te zeggen. Wel is er zorg dat de migratie van de ene cloud naar een andere nog weleens tegen zou kunnen vallen. Het is in een gedeelte cloud onduidelijk van wie de data is en de bibliotheek heeft zelf niet meer de technische kennis voor een overstap. Niettemin spreekt het rapport een lichte voorkeur uit voor een cloudoplossing.

Rode oortjes

In Nederland heeft UKB, het consortium van universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek, besloten om collectief over te stappen van het Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem

(GGC) naar Worldshare in de cloud. Daarnaast implementeren sommige bibliotheken ook het cloudsysteem van OCLC; ook bij de Erasmus Universiteit Rotterdam hebben we hiervoor gekozen. Het rapport las ik dus met rode oortjes! Ik ben lichtelijk bevooroordeeld als ik zeg dat ik het rapport wat te voorzichtig vind in de conclusies. Als we echt weten te vernieuwen, dan maken we met een modern bibliotheekstelsel in de cloud de tijd vrij de aandacht te richten op waar we ons wel mee kunnen onderscheiden. Er ligt een mooie kans maar het komt ons niet aanwaaien. De toekomst van de universiteitsbibliotheek ligt niet in collectiebeheer met hulp van een bibliotheekstelsel – cloud of niet –, maar in slimme diensten voor onderwijs en onderzoek.

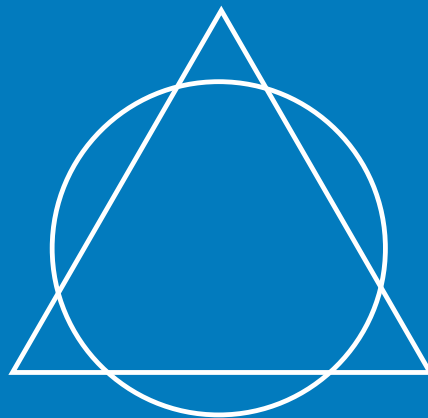
Matthijs van Otegem is redacteur van IP en directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Maurits van der Graaf, *The total cost of ownership of multitenant cloud systems compared to conventional library management systems* (ABDU study; 92p.). Amsterdam: Pleiade Management en Consultancy, 30 October 2015, goo.gl/6En11Z

KBenP Talent zoekt gepassioneerde medewerkers Documentaire Informatievoorziening

opleiding

professionaliteit

ondernemerschap

Onze medewerkers documentaire informatievoorziening zijn breed inzetbaar en in staat om zelfstandig uitvoerende en ondersteunende werkzaamheden te verrichten op een postkamer of op een afdeling documentaire informatievoorziening (DIV).

Als medewerker DIV ben je verantwoordelijk voor het beheren, opschonen, selecteren, registreren en ontsluiten van de archieven van de opdrachtgever. Daarnaast geef je advies en bied je ondersteuning aan medewerkers binnen de organisatie.

Contact

Ben je communicatief en klantgericht? Heb minimaal MBO+ werk- en denkniveau en heb je minimaal SOD 1 of een gelijkwaardige, erkende opleiding op het gebied van DIV? Stuur dan snel je sollicitatiebrief, samen met je cv, naar

naomi.fecunda@kbenp.nl

of neem contact op via nummer

06-43363426.

KBenP
talent

Global connections

Door: Elvira Caneda Cabrera

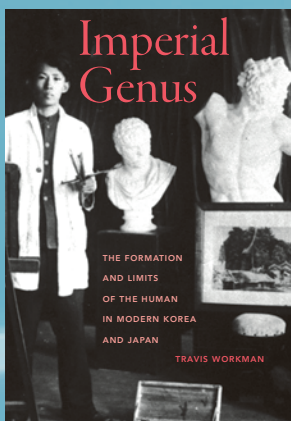

Foto: FryskLab

Een van de publicaties van Luminos

Experimenteren met nieuwe technologieën en technieken in het FryskLab

Nu ook monografieën open access

Begin 2015 lanceerde California University Press het zogenoemde Collabra-model om open access-tijdschriften te kunnen publiceren (zie IP 6 / 2015). Nu heeft deze uitgeverij ook een model ontwikkeld om monografieën uit te geven via open access, Luminos genaamd.

California University Press heeft een jarenlange ervaring op het gebied van papieren monografieën en vervult met Luminos nu een pioniersrol. Bovendien wordt op deze manier kennis toegankelijk gemaakt voor een breder en wereldwijd publiek.

Inmiddels hebben verschillende auteurs voor het Luminos-model gekozen. Joachim Savelsberg heeft zijn boek *Representing Mass Violence: Conflicting Responses to Human Rights Violations in Darfur* bij California University Press ondergebracht, evenals Manuel Pastor, co-auteur van *Equity, Growth, and Community: What the Nation Can Learn from America's Metro Areas*. Deze werken zijn gratis online te raadplegen, voor de papieren versie moet een bedrag worden neergelegd.

In het model delen verschillende partijen zowel de kosten als de inkomsten:

- > California University Press kent een belangrijke financiële bijdrage toe;
- > bibliotheken betalen mee door middel van een lidmaatschap;
- > auteurs betalen hun eigen 'auteursbijdrage';

> de inkomsten uit de verkoop van monografieën op papier komen eveneens in dit fonds terecht.

Door het gebruik van Creative Commons-licenties kunnen auteurs zelf bepalen onder welke voorwaarden hun werk toegankelijk wordt gemaakt.

Nieuw platform voor full-text rapporten

De National Academy of Sciences, de Amerikaanse tegenhanger van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), heeft afgelopen herfst de National Academies Press (NAP) opgezet om eigen rapporten te kunnen publiceren. De publicaties bevatten informatie voor zowel wetenschappers als beleidsmakers. Jaarlijks publiceert de uitgeverij meer dan tweehonderd boeken over relevante thema's op het gebied van de exacte wetenschappen, technische en medische studies. Al in 1999 nam de National Academy of Sciences het voortouw om rapporten als pdf toegankelijk te maken via het internet.

Het nieuwe platform op www.nap.edu biedt gebruikers verschillende functionaliteiten: je kunt gratis een eigen account aanmaken, de rapporten online lezen of downloaden en via de optie 'table of contents' een specifiek hoofdstuk selecteren, verzenden of delen.

Net zoals in het model van Luminos (zie linkerkolom) wordt de papieren versie van de NAP-titels tegen betaling aangeboden. De ervaring leert dat

het aanbieden van de online versie de verkoop van de papieren versie stimuleert.

Aanmoedigingsprijs voor fablabs

FryskLab, het mobiele fablab van Bibliotheekservice Fryslân (BSF), en FabLab Zeeland van de Zeeuwse Bibliotheek (ZB | Planbureau en Bibliotheek van Zeeland) kregen op 15 december 2015 een gedeelte aanmoedigingsprijs door Mediawijzer.net uitgeleerd. Mediawijzer.net wil mediawijsheidsinitiatieven voor de leeftijdscategorie 0 tot 18 jaar versterken door netwerkpartners te verbinden. Hiermee wordt voor het eerst de aanmoedigingsprijs toegekend aan projecten die op een eigen, unieke wijze mediawijsheid bevorderen.

De keuze voor de fablabs past in de uitkomsten van het 'NMC Horizon Report: 2015 Library Edition' (zie IP 8 / 2015), waarin de makerspace wordt genoemd als een van de trends van de middellange termijn. Volgens dit rapport gaan makerspaces niet alleen de openbare maar ook de wetenschappelijke bibliotheekwereld veroveren. Via zo'n 'librarylab' kunnen studenten en andere geïnteresseerden toegang krijgen tot nieuwe technologieën en technieken om hiermee te experimenteren. En experimenteren is het nieuwe leren.

Elvira Caneda Cabrera is vakreferent Bibliotheek- Informatiewetenschap & projectleider bij de UB Leiden.

Startup HackerOne: Samenwerken met de 'vijand'

De startup HackerOne brengt op zijn platform hackers en organisaties samen. Het is een intrigerend voorbeeld van digitale disruptie in de wereld van cyber security.

Door: Eric Kokke

Hackers vragen om beveiligingslekken in de eigen organisatie op te sporen. Hoewel niet nieuw, is het nog steeds opzienbarend. Een paar jaar geleden was een dergelijke manier om de eigen IT-beveiliging te auditen geen gewoonte. Toch hebben diverse organisaties op die manier successen geboekt met het op orde krijgen van hun informatiebeveiliging. Pioniers op dit gebied zijn de oprichters van HackerOne. Deze voormalige Groningse studenten haalden ooit de voorpagina's toen zij het voor elkaar hadden gekregen om de ov-chipkaart te hacken. Toen zij er ook in slaagden om enkele beveiligingsissues van Google en Facebook aan het licht te brengen, was het idee voor HackerOne geboren. Dit initiatief groeide uit tot een platform waar zogenaamde White Hat hackers – ook wel 'vriendelijke hackers' of 'ethische hackers' genoemd – worden samengebracht met organisaties.

Het platform trok niet alleen de aandacht van een aantal grote informatie-intensieve bedrijven als Twitter, Adobe, Airbnb en Snapchat, maar ook van investeerders. Met het binnenhalen van 25 miljoen dollar was HackerOne een van de meest succesvolle startups van 2015. Inmiddels bestaat het klantenbestand uit 380 bedrijven en er zijn ruim 17.000 bugs verholpen.

Marktplaats voor beveiligingslekken

Op het platform kunnen organisaties de aangesloten hackers vragen om beveiligingslekken op te sporen. Geïnteresseerde hackers gaan vervolgens aan de slag om

met hun kennis en vaardigheden de systemen te 'kraken'. Gevonden lekken melden zij aan de opdrachtgevende organisatie. De organisatie kan vervolgens besluiten zelf met eigen experts de beveiligingslekken te dichten of HackerOne om advies en oplossingen te vragen.

Het gebruik van het platform is gratis. De opdrachtgever betaalt pas op het moment dat een hacker iets heeft ontdekt, dit rapporteert en indien gewenst oplost. De organisatie bepaalt vervolgens zelf wat de melding waard is en betaalt dan het bedrag aan HackerOne. Zij zorgen, na aftrek van 20 procent commissie, dat het bedrag bij de betreffende hacker terechtkomt. Kiest een organisatie voor de adviesdiensten om de gevonden problemen te verhelpen, dan maakt HackerOne een offerte.

De kracht en de vernieuwing van HackerOne zit vooral in het platform. Het proactief en gestructureerd hackers vragen te zoeken naar beveiligingslekken is een trendbreuk met de situatie waarin ethische hackers zelf aan de slag gaan en organisaties in-

formereren. Het platform biedt een uitgebreid profiel en een ratingsysteem waarmee een organisatie de betrouwbaarheid en de competenties van een hacker kan beoordelen en beslissen of ze met deze persoon verder willen gaan.

Wisdom of the crowd

HackerOne, gevestigd op de campus van The Hague Security Delta, ziet zichzelf als een informatiebeveiligingsbedrijf dat gebruik maakt van de enorme kennis waarover hackers beschikken. Een paradox, want waren hackers

niet de reden dat informatiebeveiliging al jaren voor vele organisaties een bron van zorg is?

Deze opvallende dienstverlening (er is toch sprake van samenwerking met een 'oude vijand') is een goed voorbeeld van het gebruik maken van 'wisdom of the crowd'. Blijkbaar realiseren veel organisaties zich dat deze 'crowd' meer expertise bezit dan de eigen experts. Die expertise, tezamen met het platform, zorgt voor een digitale disruptie in de wereld van cyber security.

Risico's

Vertrouwen is van groot belang voor een organisatie die werkt in de beveiligingsbranche. Bij de manier waarop HackerOne vorm geeft aan zijn diensten is het essentieel. Tot nu toe gaat het goed: meldingen van misbruik van kennis door de ingezette hackers zijn er, zover bekend, nog niet geweest. Maar het blijft dansen op de vulkaan. <

Eric Kokke is marketingmanager van GO opleidingen.

Ingeborg Verheul

wissel COLUMN

Kennisdelen

De erfgoedsector ken ik goed. Ik heb er jarenlang in gewerkt. De wereld van de wetenschap ben ik op dit moment aan het ontdekken. Sinds september werk ik namelijk bij SURFsara, in het Science Park in Amsterdam, aan de inrichting

van een landelijk coördinatiepunt voor Research Data Management. En na een paar maanden zie ik behoorlijk wat overeenkomsten tussen die beide werelden.

In Nederland gebeurt op het gebied van Research Data Management al heel veel. Om in kaart te brengen wat landelijk gezien het eerst aangepakt moet worden, begonnen we met een grote interviewronde langs de data-experts: wetenschappers, beleidsmakers, onderzoeksondersteuners bij universiteitsbibliotheken en vele anderen. En warempel: ook in deze wereld draait het grosso modo om drie dingen: zichtbaar, bruikbaar en houdbaar. Waar hadden we dat toch eerder gehoord?

Bij bibliotheken, musea en archieven groeien de digitale collecties snel in aantal en omvang. Zo is het ook met digitale data bij wetenschappelijk onderzoek. Goed beheer en gebruik van data zijn belangrijk. Zelfs bij het aanvragen van een onderzoekssubsidie bij NWO moet je tegenwoordig een Research Data Managementplan inleveren, zodat je als onderzoeker bewust omgaat met je onderzoeksdata.

In de digitale wereld van het erfgoed staat 'de gebruiker' centraal. In de wetenschap draait het om 'de onderzoeker'. Deze wordt geacht om voor, tijdens en na het onderzoek goed datamanagement te bedrijven. De instelling faciliteert hem of haar in het

Foto: Monique Kooijmans

'Ook in de wetenschappelijke wereld draait het grosso modo om drie dingen: zichtbaar, bruikbaar en houdbaar. Waar hadden we dat toch eerder gehoord?'

Ingeborg Verheul werkt sinds september 2015 als coördinator Landelijk Coördinatiepunt Research Data Management bij SURFsara.

Research Data Managementproces. En om dit goed te kunnen doen, is samenwerking tussen de IT'ers, de beleidsmensen en de onderzoeks-ondersteuners van onderzoeksinstelling of universiteit een must. Niet alleen binnen de eigen instelling, maar ook daarbuiten. Het gaat

dus om samenwerking en kennisdeling.

Om erfgoedcollecties meerwaarde te geven is het belangrijk linked open data, interoperabiliteit en domeinoverstijgend collectiebeheer te stimuleren. Uit de interviews die we hielden, bleek dat ook bij het beheer van wetenschappelijke data deze begrippen belangrijk zijn. Een interessante vraag is bijvoorbeeld hoe je de verschillende wetenschapsdisciplines (humaniora, sociale wetenschappen, de harde bèta en de life sciences) verder helpt met goed Research Data Management. Vooral ook omdat zij zich allemaal in een verschillend stadium bevinden in de uitvoering van dat proces.

Via het Landelijk Coördinatiepunt willen we al het mooie dat er al is ontwikkeld zichtbaar maken. En we willen samenwerking op uitdagende thema's als data-infrastructuur en zeggenschap stimuleren. Om de wetenschappers te helpen en de onderzoeksinstituten een stap verder te brengen.

In de landelijke aanpak van erfgoedcollecties en van wetenschappelijke dataverzamelingen zitten verschillen, maar ook overeenkomsten. Dus of het nu gaat om Open Culture of om Open Science: samenwerking en kennisdeling tussen erfgoed en wetenschap ligt voor de hand. Laten we daaraan werken, het komende jaar. <

Hoe verder na 25 miljoen gedigitaliseerde boeken?

Sinds de start van Google Books in 2004 zijn er meer dan 25 miljoen boeken gedigitaliseerd. Tijd voor een tussenstand. Hoe staat het boekenproject er nu voor? Heeft Google pijnpunten als copyright en zeggenschap weten op te lossen? En welke rol spelen de Nederlandse en Vlaamse bibliotheken?

Jos Damen

‘De Digital Public Library of America zou er zonder Google Books niet gekomen zijn’

Veel mensen hebben een dubbele houding ten opzichte van Google. Meer dan de helft van de mensheid gebruikt dagelijks producten van deze multinational. Het is een van de sterkste merken ter wereld: slim, snel en overal aanwezig. De inkomsten komen uit reclames, vooral via AdWords, wat weer zorgt voor gerichte plaatsing bij

gepresenteerde zoekresultaten. Toch haten sommigen Google, vanwege de monopoliepositie en omdat men in Google *Big Brother* ziet: iemand die alles in de gaten houdt en het niet zo nauw neemt met privacy-aspecten – en met het auteursrecht van anderen.

Het lijkt wel of dat veel minder opgaat

voor Google Books; het kan juist op grote waardering rekenen. Google Books lijkt een altruïstisch project, maar is dat ook zo?

Laatste ontwikkelingen

Een van de pijnpunten in de opzet van Google Books is het auteursrecht. Copyright is in veel landen verschillend en interpretaties van de auteurswet en de jurisprudentie maken het open gebruik van boeken ingewikkeld. Daar komt bij dat bibliotheken in de onderhandelingen met Google Inc. met zeer verschillende contracten te maken kregen: soms nam Google 'alle' boeken mee en kreeg de bibliotheek alleen de out-of-copyright scans terug, soms was dat weer volledig anders. In het begin waren die contracten geheim (*Google Confidential*), inmiddels staan ze gewoon online.¹ Contracten verschilden vroeger ook, vooral voor wat betreft zeggenschap en auteursrecht. Sommige van de eerste samenwerkende bibliotheken kregen later zelfs spijt.²

Copyright

Het Authors Guild in de Verenigde Staten lag als vertegenwoordiger van de schrijvers langdurig met Google in de clinch over copyright. De laatste uitspraak in een lange reeks van rechtszaken vond plaats in hoger beroep in oktober 2015. Kort samengevat komt die uitspraak erop neer dat Google de auteurswet niet overtreedt en door mag gaan met scannen en beschikbaar stellen, op grond van het 'fair use'-principe.³

Plannen versus realiteit

Toen Google Books in 2004 startte, waren de plannen helder. Alle boeken ter wereld zouden door Google gescand worden. De boeken waar geen auteursrecht meer op rustte zouden in zijn geheel open beschikbaar gesteld worden, en voor de rest waren drie vormen mogelijk: *Limited Preview* (waarbij de lezer een deel van het boek ziet), *Snippet View* (waarbij de lezer alleen snippetjes tekst te zien krijgt) en *No Preview Available* (waarbij niets zichtbaar is). Google verwachtte binnen enkele decennia alle boeken in een digitale versie beschikbaar te hebben. Dat viel wat tegen. Leonid Taycher, tot 2013 software engineer bij Google, schatte in 2010 in dat er 130 miljoen boeken op aarde waren. (Ter vergelij-

king: WorldCat geeft anno 2016 360 miljoen titelbeschrijvingen⁴ weer – maar daar zitten veel dubbelingen tussen.) Eind 2015 had Google volgens de *New York Times* meer dan 25 miljoen boeken gescand. Dat is nog altijd een aanzienlijk aantal: bijna 20 procent van alle boeken op aarde – volgens Googles schatting dan.

Een teer punt is de nadruk op Engelstalige boeken. Google heeft zijn best gedaan door Duitse, Franse, Spaanse en Japanse bibliotheken in het proces te betrekken, maar de enorme overaanwezigheid van Engelstalige literatuur is evident.

Bibliotheken en uitgevers

Voor wat betreft Nederlandse en Belgische partners hebben de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en de Gentse Universiteitsbibliotheek samengewerkt met Google. De KB liet 235.000 boeken scannen en stelde die beschikbaar via Delpher.⁵ De Amsterdamse UB haakte aan en bracht zo'n 100.000 boeken in. Gent maakte 250.000 boeken voor Google open en stelde die beschikbaar op de eigen website. Ook 'doneerde' men de metadata van 100.000 digitale boeken aan Europeana.⁶ In toenemende mate hebben uitgevers ontdekt dat Google Books zich goed leent als advertentiemedium. Ze stellen vaak digitale versies van nieuwe en oudere boeken beschikbaar voor *Limited Preview*, waarmee die teksten als 'teasers' fungeren voor mogelijke aankoop van het (e)boek.

Tanende belangstelling

Het lijkt erop dat de belangstelling van Google voor haar eigen boekenproject aan

'Google heeft met Google Books zijn doelen deels al bereikt'

Infobox

Google Books
books.google.com

Geavanceerd zoeken:

books.google.com/advanced_book_search

Aantal gescande boeken:

ca. 25 miljoen (anno 2015)

Bibliotheekpartners:

meer dan 40, waaronder Oxford, Stanford, Harvard, Columbia, NYPL, Lyon, Bayern, Keio, Koninklijke Bibliotheek (NL) en Gent (BE); books.google.com/googlebooks/library/partners.html

‘Google Books zal gaan fungeren als verkoopportaal voor ebooks’

het afnemen is. Dat is onder meer te zien aan de positionering van Google Books, dat onderdeel lijkt te worden van Google Play. Deze houding komt natuurlijk deels door de lastige rechtszaken over copyright, maar ook omdat de digitalisering van grote collecties sneller gaat dan die van kleinere bibliotheken – en omdat het aantal unieke boeken bij elke nieuwe bibliotheek kleiner wordt. (Overigens heeft men de zaken technisch gezien zo geperfectioneerd, dat één persoon per uur 6.000 pagina's kan digitaliseren. Dus dat compenseert weer.)

Doelen

Wat ook meespeelt, is dat de doelen van Google deels al bereikt zijn. Google Books was bedoeld als prachtig en cultureel waardevol uithangbord, maar voor de initiatiefnemer veel belangrijker was de hulp die dat enorme corpus van miljarden boekpagina's bood bij het beter maken van diensten als Googles zoekmachine, Googles Ngram-viewer⁷ en Google Translate. Verder zag Google uiteraard de zakelijke kant van het project in: als ebooks over een aantal jaren het belangrijkste verkoopmiddel van informatie worden, moet je daar ervaring mee hebben. Door Google Books kreeg Google Inc. directe toegang tot de verkoopafdelingen van uitgeverijen.

Positief

Is dit een cynische kijk op Google Books? Dat valt wel mee. Hoewel ik persoonlijk erg kritisch ben op de commerciële aspecten van Google Books, blijf ik het als een fantastisch uitgewerkt idee zien. Dat idee had alleen door bibliotheken uitgedacht en opgepakt moeten worden. In zekere zin is de Digital Public Library of America,⁸ ontwikkeld door Robert Darnton en collega's, daar inmiddels de logische pendant van. De DPLA ging open in 2013 en telt nu 11,5 miljoen teksten – de DPLA zou er zonder Google Books niet geweest zijn. Ook prachtig is de vertaalsoftware die Google op basis van Google Books heeft ontwikkeld. En vergeet niet de zeer geavanceerde OCR-techniek, bijvoorbeeld geschikt voor het Thais.⁹ Zelf gebruik ik Google Books dagelijks: soms op zoek naar specifieke informatie, een andere keer om een referentie te checken en ook wel om te kijken of ik een boek echt wil kopen.

Het belangrijkste aspect van Google Books wordt soms over het hoofd gezien: open en beschikbare informatie voor iedereen. In de westerse wereld is dat vrij gewoon, maar in het zuiden is het corpus van Google Books een prachtige manier om kennis te vergaren, bijvoorbeeld in landen waar informatievrijheid tekortschiet en bibliotheken letterlijk en figuurlijk ver weg zijn.

Ideeën voor bibliotheken

Wat brengt de toekomst voor Google Books? Mijn verwachting is dat Google Books in de komende vijf jaar rustig uitgebreid wordt, maar dat de dienst langzaam aan een wat commerciële aspect zal krijgen en ook zal gaan fungeren als verkoopportaal voor ebooks.

Wat kunnen Nederlandse en Vlaamse bibliotheken met Google Books doen?

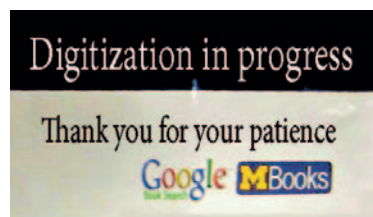
Hier liggen verschillende mogelijkheden:

1. Streef naar samenwerking met echte open access-partners (DOAB, Wikisource, archive.org) en bouw Europeana (of een vergelijkbare website) uit tot een echt open platform met Europese open access-publicaties.
2. Gebruik de in bibliotheekland aanwezige kennis van metadata (met OCLC?) om met iets beters te komen dan wat Google Books en archive.org nu presteren.¹⁰
3. Gebruik Google Books (en andere grote digitale boekaanbieders als archive.org en de DPLA) als toegepaste bron om je gebruikers te laten profiteren van al die gedigitaliseerde weelde.

Noten

- 1] Zie: tinyurl.com/jhfjffh.
- 2] Peter Brantley (California): 'Can we say it was a mistake? For it was a mistake'. Zie: tinyurl.com/hk2ju2r.
- 3] Lisa Peet in *Library Journal*: tinyurl.com/hkjt7u.
- 4] Zie: <https://www.oclc.org/worldcat/catalog.en.html>.
- 5] Zie: tinyurl.com/jhfjffh.
- 6] Zie: <http://lib.ugent.be/en/info/open>.
- 7] Zie: <https://books.google.com/ngrams>.
- 8] Zie: <http://dp.la>.
- 9] Zie: <https://play.google.com/store/apps/details?id=necotec.img.thaiocr>.
- 10] Stephan Heyman: Google Books, a Complex and Controversial Experiment. *New York Times*, 29 Oct. 2015, tinyurl.com/zbgspk.

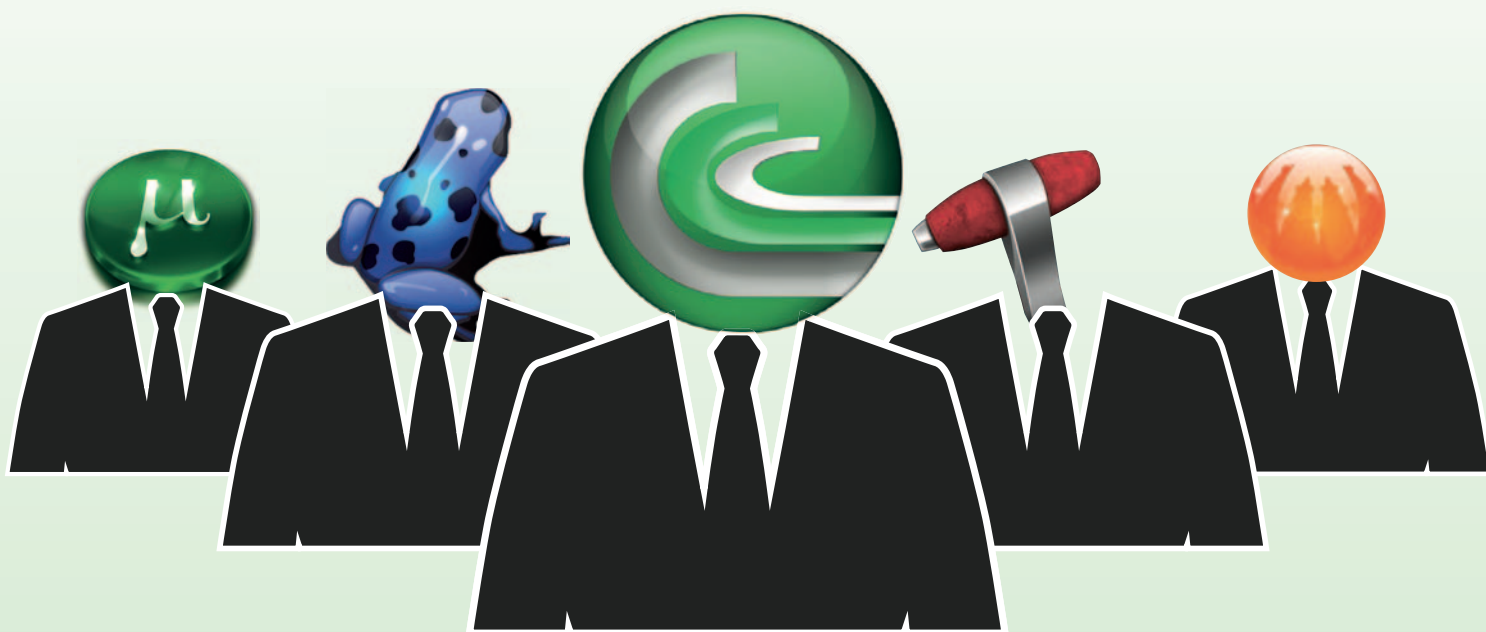
Jos Damen is hoofd bibliotheek & ICT van het Afrika-Studiecentrum, Leiden.

Grenzeloos en het liefst gratis kijken en luisteren

Dus je dacht lekker Game of Thrones te kunnen kijken of naar een Taylor Swift-album te luisteren? Dat zit er met een Netflix- en Spotify-account niet in. Ook al betaal je elke maand voor zo'n abonnement, je hebt nog steeds geen toegang tot alle series of alle muziek. Voor veel mensen is dit reden om te zoeken naar – illegale – alternatieven, zoals de populaire gratis streamingdiensten. Als informatiespecialist partij kiezen in discussies over deze massale burgerlijke ongehoorzaamheid is nog niet zo eenvoudig.

Vincent Janssen *****

Het aantal gebruikers dat elke maand via Popcorn Time series en films streamt zonder te betalen, groeit gestaag. In 2015 kwam ook nog eens de nieuwe muziekstreamingdienst Aurous beschikbaar voor het grote publiek. Net als bij Spotify kunnen muzikliefhebbers bij Aurous onbeperkt liedjes streamen, maar dan zonder reclames en zonder kosten. De schaduwkant van Aurous en Popcorn Time? Ze zijn illegaal – en daarom alweer offline gehaald.

‘Sci-Hub, LibGen en #ICanHazPdf laten zien dat er in de academische wereld veel belangstelling is voor vrij toegankelijke media’

Popcorn Time

Vrijwel direct na de komst van de betaalde streamingdienst Netflix verscheen haar clandestiene tweelingbroer Popcorn Time ten tonele. Nog geen anderhalf jaar later baande Popcorn Time zich een weg naar miljoenen tablets, pc's en smartphones. Het beruchte programma ontpopte zich al snel tot een grote bedreiging voor de entertainmentindustrie.

De Argentijn Federico Abad, die voor deze illegale streamingdienst de software had ontwikkeld, stoorde zich mateloos aan de trage internetverbindingen in zijn land. Spontaan een film kijken met zijn date zat er niet in: het downloaden duurde soms wel een dag. Zijn doel was om een simpel programma te maken waarmee iedere leek toegang kon krijgen tot alle films en alle series.

Het project werd groot. Te groot voor de jonge Argentijn. Abad moest achttien maanden later – in 2014 – afstand doen van zijn programma. De doorontwikkeling ervan liet hij over aan de gebruikers, waarna het zich verspreidde tot alle uithoeken van de wereld.

Tegenwoordig is Popcorn Time een van de beste alternatieven voor Netflix: het is gratis, net zo gebruikersvriendelijk en bevat veel meer content. Dat het gebruik ervan illegaal is, lijkt gebruikers niet te deren. Hoewel het hoofdadres, PopcornTime.io, niet meer online is, zijn er nog talloze andere PopcornTime-domeinen in gebruik.

Taylor Swift

Niet alleen de filmindustrie zucht onder deze illegale initiatieven. Ook binnen de muzikwereld duiken steeds meer illegale streamingdiensten op. Spotify's grootste illegale concurrent was altijd Groovespark,

totdat deze onder druk van de grote platenlabels uit de lucht gehaald werd.

Eind 2015 is Groovespark 'opvolger', Aurous, geïntroduceerd. Gebruikers van deze dienst kunnen niet alleen zonder advertenties naar muziek luisteren, ook hebben ze veel meer albums tot hun beschikking. De albums van Taylor Swift, die haar muziek vorig jaar van Spotify afhaalde, zijn in Aurous wél te beluisteren. Hetzelfde geldt voor het nieuwe album van Adele. Beiden geen kleine namen. Het is ook niet voor niets dat de albums van Swift en Adele op grote schaal illegaal gedownload worden. Aurous probeert copyrightwetgevingen te omzeilen door zelf geen illegale bestanden in bezit te houden. Het functioneert enkel als een zoekmachine in illegale databases. Net als Popcorn Time zoekt Aurous in grote aantallen torrentbestanden, die massaal rondzwerven op het internet. Het voordeel hiervan is dat torrents onderhouden worden door een enorme online gemeenschap. Een vernuftig systeem van 'seeders' (aanbod) en 'feeders' (vraag) zorgt ervoor dat vrijwel alle films, series en albums voor iedereen te downloaden zijn.

Het lijkt een perfect alternatief voor tieners die zonder kennis van torrents onbeperkt willen wegzwijmelen bij het nieuwste album van Swift. Een aantal dagen na de release van Aurous werd het bedrijf echter aangeklaagd door de Recording Industry Association of America (RIAA) en werd het programma tijdelijk offline gehaald.

En de informatieprofessional?

Als informatieprofessional is het bijzonder lastig om een standpunt in te nemen over illegaal streamen. Hoewel illegale streamingdiensten copyrightwetgevingen aan hun laars lappen, toont het succes van dergelijke programma's aan dat er wereldwijd een enorme belangstelling is voor gratis toegang tot informatie. Het wordt tijd om onze kop uit het zand te halen.

Illegaal streamen brengt het aanbod van en de vraag naar informatie dichtbij elkaar. Iets waar de legale streamingdiensten blijkbaar niet goed in slagen. Voor de informatiespecialist komt deze discussie al helemaal dichtbij door diensten als Sci-Hub en Library Genesis Project (LibGen), waarmee academische informatie op illegale wijze gratis verspreid wordt. Net als torrentsites worden deze pagina's vrijwil-

lig gevuld en gebruikt door de gebruikers zelf. Sinds 2011 kunnen Twitteraars met de hashtag #ICanHazPdf eenvoudig een verzoek plaatsen om pdf's van betaalde artikelen toegestuurd te krijgen. Twitteraars die het desbetreffende pdf-bestand bezitten sturen deze vervolgens gratis toe per mail. Zelfs nu de open access-gesprekken tussen uitgevers, auteurs en bibliotheken in volle gang zijn, blijft de meeste wetenschappelijke informatie achter paywalls. Spijtig, want Sci-Hub, LibGen en #ICanHazPdf laten zien dat er in de academische wereld veel belangstelling is voor vrij toegankelijke media.

Strijdbijl begraven

Met het oog op vrije toegang tot informatie is het hoog tijd om de strijdbijl te begraven en toe te geven dat gratis streamingdiensten het logische gevolg zijn van onze eigen groeiende behoefte aan media. Het zou immers meten met twee maten zijn als informatieprofessionals zich op de werkvloer vastklampen aan copyrightwetgevingen, terwijl ze 's avonds illegaal *Grey's Anatomy* streamen. Piraterij van informatie is per slot van rekening al zo oud als de drukpers zelf. Inmiddels zijn we driehonderd jaar aan copyrightwetten verder en het is nog steeds niemand gelukt piraterij uit te bannen. Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat dit in de nabije toekomst wél gaat lukken.

Sterker nog, het verlangen naar gratis informatie wordt alleen maar groter en er is blijkbaar geen wet die dit kan tegenhouden. In plaats van dit kat-en-muis-spel voort te zetten is het wellicht verstandiger om het overgeprijsde aanbod van media en informatie beter te laten aansluiten op de tierende vraag.

OpenBibliotheken.nl

Natuurlijk zijn er tegenargumenten te bedenken waarom dit niet zou kunnen. Het manifest van OpenBibliotheken.nl, waarin gepleit wordt voor 'vrije uitwisseling van informatie in de ruimste zin van het woord', is destijds niet bij iedereen in goede aarde gevallen. Het druist inderdaad lijnrecht in tegen de traditionele norm, maar is een uitdaging echt zo beangstigend? Het manifest stelt dat iedereen 'die van informatie zijn specialisme heeft ge-

maakt, partij dient te kiezen voor openheid en internetvrijheid. Ook als dat gevestigde belangen aantast'. De informatieprofessional is de uitgelezen verkenner om na te denken over manieren hoe de onstilbare honger naar media en informatie verzadigd kan worden. En het liefst gratis.

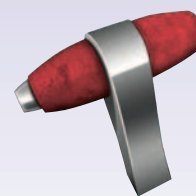
Overal en altijd

Liefhebbers van series willen niet meer een jaar wachten tot het laatste seizoen eindelijk beschikbaar is op Netflix. Ook in de periferie van onze planeet wil men gratis toegang tot de nieuwste media, ongeacht de trage internetverbindingen. De komst van Popcorn Time toont aan dat de behoefte aan gratis media de fysieke grenzen van de westerse wereld overschreden heeft. Gebruikersvriendelijke piraterij is voor velen een aantrekkelijke oplossing, vooral als torrents te lastig blijken.

Omdat de pakkans bij illegaal streamen miniem is, zal de film- en muziekindustrie voor grote uitdagingen komen te staan. Juist nu, wanneer deze industrieën zich zouden moeten richten op het vergroten van het legale aanbod tegen een zo laag mogelijke prijs, focussen ze zich liever op de uitzichtloze bestrijding van piraterij. Strafrechtelijke stappen zijn dan ook niet uitgesloten. Het opleggen van boetes met vier nullen aan 14-jarige Swift-fans lijkt daarentegen amper een goede oplossing.

De pijlen zijn nu nog vooral gericht op de aanbieders van illegale media, maar de gebruikers kunnen in 2016 ook een rigoureuze aanpak verwachten dan voorheen. Of het mogelijk is om illegale streamingdiensten permanent de kop in te drukken, is zeer onwaarschijnlijk. Het is beter om na te denken hoe de naar informatie snakende moderne burger gefaciliteerd kan worden, in plaats van deze te straffen. Het is nu aan de informatieprofessional om een duidelijk standpunt in te nemen en de discussie over illegaal streamen eindelijk eens aan te vullen met eigentijdse argumenten. Informatieprofessionals kunnen bijdragen om de achterhaalde kruistocht van de entertainmentindustrie, uitgevers en de politiek te hervormen tot een debat dat passend is voor de 21e eeuw. <

Vincent Janssen is redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library.

'Meten met twee maten: informatieprofessionals die zich op de werkvloer vastklampen aan copyrightwetgevingen, terwijl ze 's avonds illegaal *Grey's Anatomy* streamen'

Op weg naar de

De Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) maakte eind 2015 bekend dat het gelukt was om met Elsevier een principeakkoord te sluiten over open access. Niet alleen houden Nederlandse wetenschappers toegang tot wetenschappelijke artikelen bij Elsevier, het zou ook een mijlpaal betekenen in de transitie van Nederland naar open access. Dit is de derde deal van de VSNU na eerdere overeenkomsten met Springer en SAGE. Waar staan we nu? Hoe gaat het met deze overgang naar open access?

Mathijs van Otegem

Sinds de *Berlin declaration on Open Access* uit 2003 heeft de beweging naar open access aan kracht gewonnen. In 2013 kwam in Nederland open access in een stroomversnelling toen staatssecretaris Dekker zich expliciet hiervoor uitsprak: in 2018 zou 60 procent van de Nederlandse publicaties in open access moeten verschijnen en in 2023 alles. Dit zou in overleg moeten plaatsvinden, zonder bijkomende kosten. De staatssecretaris kondigde wetgeving aan als het niet vrijwillig zou lukken. Dit was in internationale context een bijzonder statement, om twee redenen. Bijna geen enkel land sprak zich zo duidelijk uit voor *gold open access*. In dit model betaalt de auteur en lezen is vervolgens gratis. De meeste landen kiezen de groene route: een artikel wordt op de klassieke manier gepubliceerd en is tegen betaling van abonnementskosten raadpleegbaar. De auteursversie mag daarnaast via een repository of de website van de auteur toegankelijk worden gemaakt. Alleen Groot-Brittannië koos voor goud, maar stelde daarbij wel aanvullende financiering beschikbaar. In Nederland moet het met gesloten beurs: gold open access mag niet meer kosten dan de huidige abonnementen.

Wegen naar gold OA

In 2015 liepen bij de Nederlandse universiteiten toevallig veel gezamenlijke licenties op grote pakketten e-journals af. De VSNU besloot dat dit het moment was om de omslag te maken. Elke uitgever kreeg bij de start van de onderhandeling een brief van de VSNU over het Nederlandse beleid, met als portee: substantiële stappen naar gold open access bij gelijkblijvende kosten. Een jaar later zijn er met drie uitgevers nieuwe licenties afgesloten met een open access-component.

Ruwweg zijn er drie wegen waarlangs de transitie van abonnementen naar open access zich voltrekt. In volgorde van radicaal naar voorzichtig: een directe omslag, een geleidelijke verschuiving in kosten van lezen naar publiceren of een abonnement met daarbovenop afspraken over open access.

Directe omslag

Het dichtst bij het beleid van de Nederlandse overheid is de directe omslag van abonnementsmodel naar open access: in plaats van te betalen voor toegang kopen

‘VSNU heeft inmiddels met drie uitgevers nieuwe licenties afgesloten met een open access-component’

gouden route

de universiteiten de kosten voor publiceren in één keer af. De eerste deal die de VSNU sloot, had deze opzet: met Springer werd afgesproken dat Nederlandse wetenschappers gratis in hun tijdschriften mogen publiceren voor ongeveer het bedrag dat eerst de abonnementen kostten. Daarbij houden de Nederlandse universiteiten leesrechten op de pakketten die ze hadden.

De stap van Springer is gedurfd en uitzonderlijk. Een recent voorbeeld van een omslag waaraan uitgevers niet meewerkten, is *LingOA*: vier toonaangevende tijdschriften in de linguïstiek besloten hun uitgever te verlaten en door te gaan als open access-tijdschrift bij een andere uitgever. Zo is dit vakgebied in één keer overgestapt. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) subsidieerde dit project met 20.000 euro per tijdschrift.

Geleidelijke overgang

De meeste uitgevers zijn bereid mee te werken aan een geleidelijke overgang. Ze willen wel, maar zijn huiverig veel omzet te verliezen. Onderdeel van de afspraken naast een collectieve licentie is dan bijvoorbeeld een korting op de kosten van

‘De stap van Springer is gedurfd en uitzonderlijk’

publiceren, de *article processing charges* (APC's). APC's bedragen al snel 2000 euro per artikel. Zouden de universiteiten zowel het abonnement als deze APC voor hun rekening nemen, dan betalen ze twee keer: *double dipping*. Door een forse korting te geven op de APC wordt dit voorkomen en een transitie mogelijk gemaakt.

Dit is het model dat met uitgever SAGE is gevolgd. Daarbij is overeengekomen een deel van de kosten die eerst voor het abonnement werden gemaakt, te gebruiken als prepaidfonds om APC's af te kopen. Zo ontstaat een hybride model waarin geleidelijk de overstap gemaakt kan worden van betalen voor lezen, naar betalen voor publiceren. Door te spelen met de korting op de APC's en te schuiven in de verhouding tussen kosten voor abonnementen en APC's, is er veel flexibiliteit.

Open access als add on

Nog een stapje behoudender is een klassieke licentie sluiten en daar afspraken over open access aan toevoegen. Dit lijkt het model te zijn voor de nieuwe overeenkomst met Elsevier. De VSNU was karig met details in de berichtgeving, maar toch

‘Als netto kennisproducent wordt open access voor Nederland waarschijnlijk wel duurder’

valt er wel een en ander tussen de regels door te lezen. De Nederlandse universiteiten houden toegang tot de artikelen – het volledige abonnement dus. Er komt een gelijkmatige groei van 10 procent per jaar naar 30 procent open access zonder meerkosten. Dat laatste is vreemd, want het is moeilijk voor te stellen dat Elsevier hier geen tegenprestatie voor zou verlangen. De enige conclusie kan dus zijn dat de VSNU op licentievoorwaarden heeft ingeslagen ter waarde van 30 procent open access.

Geen open access, ook geen prijsstijging

Tot slot zijn er ook uitgevers waar er in het geheel geen beweging zit naar open access. In die gevallen is een alternatieve uitkomst van de onderhandeling om de bestaande licentie te handhaven tegen nul procent prijsstijging totdat de uitgever wel bereid is te bewegen. Dit is in Frankrijk de uitkomst geworden van de onderhandelingen met Elsevier.

Is gold open access duurder?

Drie modellen, drie uitkomsten alleen al afgelopen jaar. Hoe moeten we dit zien, en waar doen we goed aan? Om dit te beoordelen moeten we ons eerst afvragen hoe realistisch het is om uit te gaan van een totale omslag naar OA zonder meerkosten. Zou je het aantal publicaties uit Nederland bij een uitgever vermenigvuldigen met een gemiddelde standaard APC, dan kom je hoger uit dan de huidige licentiekosten. Niet realistisch dus. Daar staat tegenover dat er een brede consensus is (behalve bij uitgevers) dat de standaard APC's te hoog zijn.

De Max Planck Gesellschaft publiceerde vorig jaar een rapport waarin werd voorgerekend dat voor de meeste landen gold OA goedkoper zou moeten zijn dan de huidige licentiekosten. De VSNU omarmde dit rapport direct.

Voor Nederland stond de berekening er echter niet in en die pakt niet vanzelfsprekend goed uit. Nederland publiceert veel meer dan het leest, dus zou veel kosten maken bij 100 procent open access. Daarbij behoorden de Nederlandse universiteitsbibliotheken tot de eerste ter wereld die collectief scherp onderhandelden over grote licentiepakketten. De huidige licenties zijn in vergelijking met andere landen

daardoor meestal scherp geprijsd. Als netto kennisproducent wordt OA ondanks de scherpe onderhandelingen voor Nederland waarschijnlijk wel duurder.

Doen we hier goed aan?

Dit biedt de context om de bovengenoemde deals te evalueren. De directe overstap naar gold OA met Springer lijkt verreweg de beste deal. Naar verluidt is de omslag per direct gemaakt tegen zeer geringe meerkosten. Derk Haank, CEO van Springer, was in een interview in *NRC Handelsblad* hier laconiek over: het maakt hem niet uit of de lezer betaalt of de auteur. Hij waarschuwt wel dat open access duurder wordt voor de academische gemeenschap. Een derde van zijn klanten zijn bedrijven die niet publiceren maar wel abonnementen afnemen. Hun rekening komt dan bij de universiteiten terecht. Dit roept vraagtekens op bij wat eerst een goede deal leek. Als de rekening van een derde van de klanten van Springer verschuift bij open access naar universiteiten en Springer is bereid de Nederlandse universiteiten over te laten stappen naar open access voor hetzelfde bedrag als we vroeger betaalden, dan hebben we dus steeds te veel betaald voor onze licentie. Er zat in ieder geval zoveel marge dat dit kon met gesloten beurs.

LingOA is een interessant initiatief waarbij niet de uitgever overstapt maar het collectief van auteurs. Het voordeel is dat zo een heel vakgebied in één keer overgaat. Vraag is wel of dit ook werkt voor grotere vakgebieden dan de linguïstiek. De subsidie van NWO is bedoeld om transitiekosten te dekken, maar het is de vraag of het lukt de stap te maken naar een echt open access-tijdschrift waarbij de auteur betaalt. Veel open access-titels begonnen met subsidie zonder APC's in rekening te brengen en stierven zodra de subsidie stopte.

Het hybride model is het meest flexibel en dit is de kracht en de zwakte. Het maakt een geleidelijke, gecontroleerde transitie mogelijk. Tegelijk ligt hier het risico van double dipping op de loer. Het vergt stevig rekenwerk om telkens weer de afweging te kunnen maken of een verschuiving een stap is naar open access of naar kostenverhoging. Voordeel is wel dat het proces ook weer omkeerbaar is. Bij een volgende onderhandeling ligt het veld weer open. Dat kan een voordeel zijn want het is onvoorspelbaar hoe en in welke tempo

de ontwikkeling naar OA zich gaat voltrekken.

De keus om OA als add on op de licentie te zetten in ruil voor minder goede voorwaarden lijkt me een doodlopende weg. Op de korte termijn is dit een aantrekkelijke optie want bij een gelijkblijvende rekening kunnen toch stappen richting OA worden gezet. De eindstreep kan echter op deze manier nooit gehaald worden.

Wat doet de VSNU over drie jaar om van 30 procent naar 50 procent OA te komen? Dit lukt alleen als gekozen wordt voor een ander transitie-model en dan volgt de rekening alsnog. Als het echter lukt om meerdere uitgevers de volledige omslag te laten maken net als Springer, dan is er een kans dat Elsevier uiteindelijk ook de markt volgt en bereid is verdere stappen te zetten. In dit licht bezien is de Franse route nog niet eens zo slecht. Als je er niet uitkomt met een uitgever de boel bevriezen op nul procent. Geen pakketten uitbreiden, geen prijsstijging, ook geen inflatiecorrectie. Relatief gezien loopt dan de omzet van de uitgever terug en komt er een keer een moment dat wel een constructieve onderhandeling mogelijk is. Deze strategie levert geen persberichten op, maar geduld is een schone zaak. En de bibliotheken worden er in ieder geval niet slechter van.

Misschien toch meer green?

De focus in Nederland op de gouden route heeft de aandacht voor groene open access wat doen verslappen. Niet bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), die in november kwam met een aanscherping van haar subsidievoorwaarden. Alle publicaties die voortkomen uit onderzoek dat vanaf 1 december 2015 met NWO-geld is gefinancierd, moeten direct openbaar toegankelijk zijn. Dit kan natuurlijk door ze als Gold open access-publicatie de wereld in te sturen, maar meestal zal dit zijn door de auteursversie in het repository van de eigen instelling te zetten en daarnaast via de webpagina van de onderzoeker toegankelijk te maken. Soms eisen uitgevers een embargoperiode: dan mag de auteursversie pas openbaar gemaakt worden na 6, 12 of 24 maanden na verschijnen van het artikel bij de uitgever. Met de embargo's rekent NWO nu af door deze aanscherping. Het resultaat zal nog moeten blijken, maar het is hoe dan ook een stap in de goede

richting. Steeds meer subsidiegevers stellen eisen aan de toegankelijkheid van publicaties. Zo dragen ze effectief bij aan open access.

Tekst en datamining

Een ander aspect dat in Nederland niet veel aandacht heeft gekregen is de mogelijkheid tot tekst en datamining. Het gaat niet alleen om het lezen van losse artikelen. Je kunt ook grote hoeveelheden artikelen downloaden en verzamelen in een database om vervolgens met slimme algoritmes te zoeken naar patronen. Sommige uitgevers zijn huiverig voor het op grote schaal downloaden en staan dit dan ook niet toe, ook niet als de universiteit al een licentie heeft gekocht voor ditzelfde materiaal. In een open access-wereld is dit type gebruik geen probleem meer. LIBER, de European Association of Research Libraries, lobbyt al geruime tijd voor het toestaan van tekst en datamining. Het is een succes dat in december 2015 in de visie van de Europese Commissie op de modernisering van de Europese auteurswet richtlijn tekst en datamining expliciet wordt genoemd als nieuwe uitzondering die mogelijk toegestaan gaat worden.

Waar is de wetenschapper?

In alle discussies over modellen en onderhandelingen zou je haast vergeten dat het over onderzoek gaat. Waar zijn de wetenschappers in het hele verhaal? Het lijkt nog steeds een feestje van beleidsmakers: subsidiegevers, bestuurders, bibliotheken et cetera. De onderzoeker hoor je niet zoveel. Uitzonderingen daargelaten zoals de editors van de tijdschriften in LingOA: zij zijn echte voortrekkers.

De grootste zorg van de meeste onderzoekers afgelopen maanden was toch dat ze straks misschien niet meer bij de artikelen uit Elsevier-tijdschriften zouden kunnen als de onderhandelingen zouden stuklopen. Niet dat hun bij Elsevier gepubliceerde artikelen niet meer hun eigendom zijn en achter slot en grendel zitten. Hier ligt nog een kans voor de universiteiten om duidelijk te maken wat de onderzoeker heeft aan open access. Het eigen repository kan hierin letterlijk grote diensten bewijzen. Gold open access vind ik prachtig, maar wel duur. Wat mij betreft loopt de weg naar goud via groen.

‘Waar zijn de wetenschappers in het hele verhaal?’

Matthijs van Otegem is redacteur van IP en directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Rijkdom van boekwetenschappelijk

Marieke van Delft | *Van wiegendruk tot world wide web: bijzondere collecties en de vele geschiedenissen van het gedrukte boek* | Walburg Pers | ⇨ 2015 | (Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse boekhandel; Nieuwe reeks, deel 17)

De handelseditie van het proefschrift van Marieke van Delft, conservator bij de Koninklijke Bibliotheek, is niet alleen interessant voor mensen met belangstelling voor de geschiedenis van het oude boek. Ook informatie-professionals die meer willen weten over de rol van digitalisering bij bibliotheken met belangrijke boeken-collecties kunnen er veel van opsteken.

John Mackenzie Owen *****

Het boek *Van wiegendruk tot world wide web* is bijzonder omdat er in het Nederlandse taalgebied vrij weinig boekwetenschappelijke studies verschijnen. Maar ook omdat het boek niet beperkt is tot één gespecialiseerd onderwerp dat in de diepte wordt uitgewerkt. Van Delft getuigt van een brede boekwetenschappelijke kennis, van een interessante visie op de aard van het vak, en van heldere ideeën over de rol van digitalisering. Uit alles spreekt uitgebreide ervaring met boekwetenschappelijk onderzoek, een praktische benadering van het vak, en het vermogen om alles degelijk en toch helder en toegankelijk op te schrijven.

Rol van digitalisering

Van Delft presenteert eerst een aantal – toegegeven: specialistische – deelstudies. Die gaan onder meer over een getijdenboek, een aantal Leidse drukkers, en een encyclopedie van Nederlandse planten. Dat is allemaal voer voor ‘echte’ boekhistorici. Maar in het tweede deel gaat Van Delft in op ‘nieuwe wegen voor bijzondere collec-

ties’, en met name op de rol die digitalisering daarbij speelt. Met ‘bijzondere collecties’ bedoelt zij de collecties van oude, zeldzame, kostbare werken die binnen de bibliotheek doorgaans in aparte afdelingen (en soms, zoals in Amsterdam, zelfs in een apart gebouw) zijn ondergebracht. Van Delft bespreekt de mogelijkheden die een aantal in Nederland ontwikkelde digitale bronnen bieden voor de bestudering

onderzoek

‘Het “oude” boek is zo een mooi werkterrein voor de moderne, op digitalisering gerichte informatieprofessional’

van het ‘oude’ boek. En ze gaat uitvoerig in op de aard en betekenis van de boekwetenschap in een digitale wereld, de rol van speciale collecties en de mogelijkheden die de digitalisering biedt.

Richtingenstrijd in boekwetenschap

Over de aard van de boekwetenschap is altijd veel te doen geweest. In grote lijnen zijn er twee richtingen, die elkaar soms heftig bestrijden. De ene richting legt de nadruk op het boek als ‘materieel object’ en de manier waarop die is geconstrueerd en geproduceerd. Het accent ligt dan op het herkennen van tekstvarianten en het reconstrueren van de oorspronkelijke, door de auteur bedoelde tekst.

De tweede richting houdt zich meer bezig met de productie, distributie en consumptie van boeken, dat wil zeggen: het boek in zijn historische en sociale context.

Terecht merkt Van Delft op dat tegenwoordig beide richtingen heel goed samen blijken te gaan. Interessant is het dan om te zien dat haar boek, op een tweetal hoofdstukken na, nauwelijks valt te plaatsen binnen deze twee richtingen. Haar onderzoek is niet zozeer gericht op afzonderlijke boeken, maar op het ‘meta-niveau’ van drukkers, boekhandelaren, bibliotheken, collecties, databases en digitalisering.

Wat is een ‘boek’?

Een ander punt van discussie is het object zelf van de boekwetenschap. Wat moeten we in dit verband verstaan onder een ‘boek’? Sommigen – zoals Van Delft – menen dat de boekwetenschap zich moet beperken tot het ‘materieel’, fysieke, dus gedrukte boek – op te vatten als een specifiek medium te midden van vele andere (waaronder het digitale), een medium dat dan ook een eigen, afgebakende onderzoeksbenadering nodig heeft. Anderen, zo-

als de Leidse boekwetenschapper Adriaan van der Weel, menen dat het vooral gaat om de overdracht van tekst in welk medium dan ook, en betrekken daarom ook digitale publicaties in hun onderzoek.

Beide opvattingen lijken me valide, want ze geven antwoord op andere onderzoeksvragen en leiden tot andere inzichten. Van Delft kiest onomwonden voor het eerste en beperkt zich dus tot het ‘fysieke’ boek. Toch schuwt zij het digitale niet, en gaat ze uitvoerig in op een aantal digitale toepassingen die van belang zijn voor de bestudering van de werken die behoren tot de speciale collecties.

Casestudies

Kort samengevat behandelt het tweede deel de volgende onderwerpen. Eerst bespreekt Van Delft de bijzondere collecties in de Koninklijke Bibliotheek en de manier waarop er van digitalisering gebruik wordt gemaakt om die collecties voor een breder publiek en nieuwe toepassingen beschikbaar te stellen. Dan volgt een bespreking van de Short-Title Catalogue Netherlands (STCN, een geautomatiseerde bibliografie van het Nederlandse boek tot 1800). Met enkele voorbeelden laat ze zien hoe een dergelijke database kan worden gebruikt als bron voor boekhistorisch onderzoek.

Het volgende hoofdstuk behandelt Bibliopolis, een interactief informatiesysteem waarin een enorme hoeveelheid wetenschappelijke kennis met betrekking tot het gedrukte boek in Nederland is bijeengebracht. Deze reeks voorbeelden van digitale toepassingen wordt afgesloten met een hoofdstuk over watermerkendatabases en de studie van het vijftiende-eeuwse boek. Van Delft laat daarin zien hoe bijvoorbeeld dergelijke systemen kunnen helpen om de datering en toeschrijving van incunabelen te verbeteren. Met deze hoofdstukken als ‘casestudies’ toont Van Delft overtuigend aan dat ook een boekwetenschap die zich

beperkt tot het ‘fysieke’ boek geen ouderwetse aangelegenheid hoeft te zijn, maar wel degelijk met behulp van digitale middelen tot nieuwe inzichten kan komen.

Digitalisering bij de KB

Van Delft sluit het boek af met een breed opgezet hoofdstuk over de digitalisering van de Koninklijke Bibliotheek en de betekenis daarvan voor het werk van de boekwetenschapper. Ze laat zien dat de digitalisering het werk sneller maakt en tot meer vondsten leidt. Maar ook dat er nog heel veel moet en kan worden gedaan om de digitalisering optimaal te benutten. Financiële, juridische en technische problemen belemmeren de voortgang. Terecht concludeert zij dat alleen door samenwerking tussen bibliothecarissen, boekwetenschappers en IT-specialisten alle mogelijkheden van de digitalisering benut kunnen worden. Zo bezien is ook het ‘oude’ boek een mooi werkterrein voor de moderne, op digitalisering gerichte informatieprofessional. Het boek is goed verzorgd en met mooie plaatjes en een register van persoons- en firmanamen (maar helaas geen zaakregister) uitgegeven.

John Mackenzie Owen is emeritus hoogleraar informatiewetenschap.

Studiemiddag

Op vrijdag 26 februari vindt in de Aula van de KB een studiemiddag plaats naar aanleiding van *Van wiegendruk tot world wide web*. Marieke van Delft, Steven Claeysens, Pierre Delsaerd, Wim Heijting, Marco de Niet en Garrelt Verhoeven gaan in op ontwikkelingen van de bijzondere collecties en de boekwetenschap. www.kb.nl/wiegendruk

OPENBAARHEIDSDAG

Dinsdag 5 januari 2016 was het weer Openbaarheidsdag (sinds 2010) in het Nationaal Archief (NA). Duizenden documenten zijn vanaf die dag zonder beperking voor iedereen in te zien. De lijst is lang en divers en bevat onder andere veel stukken uit 1940, het eerste oorlogsjaar. Van het Kabinet van de Koning komen zelfs de archieven uit de gehele oorlogsperiode beschikbaar. Dus ook stukken uit de tijd van Wilhelmina's ballingschap in Londen en het zogenaamde Geheim Archief. Koningin Wilhelmina

schroomde niet haar mening, opmerkingen en plannen op papier te zetten. In de archieven is te lezen wat er tijdens de oorlog door haar hoofd ging. Het NOS Journaal, RTL

Nieuws en RTL Z (Van Liempt) besteedden uitgebreid aandacht aan de vrijgegeven stukken, waaronder ook stukken over de Lockheed-affaire.

De Volkskrant (5 januari) zocht en vond in de vrijgekomen stukken aansluiting bij de actualiteit. 'Het huidige kabinet mag de handen vol hebben aan de huisvesting van vluchtelingen, ook het kabinet-Lubbers III heeft in 1990 meermalen vergaderd over de 'noodsituatie opvang asielzoekers'. Dat blijkt uit de 25 jaar oude notulen van de ministerraad. Sinds dinsdag zijn de verslagen niet langer 'Zeet Geheim', maar liggen ze ter inzage in het Nationaal Archief. Het kabinet van CDA en PvdA zocht ook in 1990 naarstig naar opvanglocaties. 'Minister Hedy d'Ancona (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) meldde in de ministerraad van 7 september dat ze negen locaties voor nieuwe asielzoekerscentra had gevonden.'

Aan de openbaarheidsdag 2016 deden veel meer archiefdiensten mee dan het NA, zoals Tresoor, Eemland, Nieuwland, het Drents Archief, het Regionaal Archief Tilburg, Nijmegen en het Stadsarchief Amsterdam. Bij andere archiefdiensten zoals het Stadsarchief Rotterdam en het Brabants Historisch Informatie Centrum hebben ze zelfs een openbaarheidsmaand. Uiteraard dient dat een PR-doel: aandacht voor archieven en openbaarheid, komt dat zien! En waarom ook niet?

BEPAAAL SAMEN MET ONS DE INHOUD VAN JAARCONGRES 2016

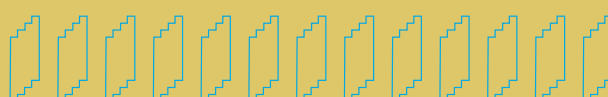
Ook in 2016 sluit de Vereniging SOD aan bij de KNVI en Ngi-NGN om het grote informatiejaarcongres samen te organiseren. De organisatie is in handen van de vertegenwoordigers van de verschillende verenigingen en hun afdelingen. Op deze manier garanderen we dat alle aspecten van het informatiedomein hun plek krijgen tijdens het congres.

Afgelopen jaar telden we ruim 700 bezoekers, die konden kiezen uit bijna 40 programmaonderdelen. De vereniging SOD presenteerde vier drukbezochte tracks over metadata, kwaliteit, digitalisering en normen en standaarden. Ook dit jaar willen we weer een gevarieerd aanbod aan presentaties, workshops en demonstraties verzorgen.

En daarbij kunnen we hulp uit het vakgebied gebruiken. We zijn namelijk erg benieuwd waar uw behoefte ligt. Welke onderwerpen in welke vorm doen u besluiten om dit jaar het congres te bezoeken? U kunt ons helpen met suggesties en tips. Misschien wilt u zelf wel een programmaonderdeel voor uw rekening nemen? Dat kan ook. Laat het ons weten via info@verenigingsod.nl.

Het Jaarcongres 2016 vindt plaats op 10 november in Nieuwegein. Uiteraard houden wij op de hoogte van de voortgang.

KNVI

Koninklijke Nederlandse Vereniging
van Informatieprofessionals

2016 Samen sterker

Voor leden en bestuurders van de KNVI wordt 2016 een jaar dat bruist van de ontwikkelingen en activiteiten! De verdergaande samenwerking met Ngi-NGN en SOD zal inhoudelijk en organisatorisch uitdagend en inspirerend zijn.

Veranderingen vragen om zorgvuldige communicatie. Daar is aandacht, tijd en vooral drive voor nodig. Beschik je daar over en wil je een rol spelen in deze interessante ontwikkelingen, neem dan contact op met Michel Wesseling (voorzitter@knvi.net) of één van de andere bestuursleden.

Afdeling Onderwijs en Onderzoek (O&O)

Kijkje in de Keuken bij Ets Haim

Op 16 december 2015 bezochten KNVI leden Ets Haim, de oudste nog functionerende joodse bibliotheek ter wereld (opgericht in 1616).

Ets Haim is gevestigd in één van de bijgebouwen van de Portugese Synagoge in het hart van het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam.

In de bibliotheek bevinden zich veel unieke, zeldzame en bijzondere boeken en documenten. Sinds 1998 staat de gehele collectie op de lijst van beschermde verzamelingen, krachtens de 'Wet tot behoud van cultuurbezit' van OCW (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap).

Dit kijkje in de keuken werd afgesloten met een gezellig en geslaagd netwerkdiner van O&O, een primeur die zeker een vervolg zal krijgen.

Foto: Frans Sellies

Prisma Academy

24 maart 2016

Prisma Academy over cybersecurity

Komend voorjaar organiseert Prisma weer een seminar.

Onder de naam "Prisma Academy" ga je één dag terug naar de schoolbanken, om in de vorm van hoorcolleges door inspirerende sprekers in korte tijd te worden bijgepraat over trends en ontwikkelingen binnen ons vakgebied.

Ditmaal heeft de Academy het thema 'CYBERSECURITY'.

Een actueel onderwerp dat meer en meer de nieuwsberichten domineert. Niet alleen in het kader van privacy, maar ook in het lekken van stukken en het platleggen van systemen is de beveiliging van onze ICT stukken belangrijker geworden.

Het programma van deze Prisma Academy gaat in op de laatste ontwikkelingen, schijnbare tegenstellingen en onverwachte inzichten. Prisma heeft een keur aan vooraanstaande sprekers uitgenodigd om hun kennis en ervaringen met je te delen.

Datum en tijd

24 maart 2016, middag

Locatie

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
Den Haag

Aanmelden via www.prisma.nl

Kanny Yeung: 'De kleuren symboliseren het gevoel van eenzaamheid'

Tijdens haar studie aan de Parsons School of Design in New York kwam graphic designer Kanny Yeung (1992) voor het eerst in aanraking met information design. Ze maakte onder andere de visualisatie *The 50 Loneliest Islands*, waarmee zij in 2013 een prijs won voor beste datavisualisatie tijdens de jaarlijkse Information is Beautiful Awards. Yeung is onlangs cum laude afgestudeerd als communication designer en woont nu in Hongkong. IP sprak Yeung over haar werk.

Door: Niall MacKellar

Wat houdt het project *The 50 loneliest Islands* in?

'Het doel was om een visualisatie te maken van de 50 "eenzaamste" eilanden ter wereld. Om tot zo'n lijst te komen beoordeelde ik elk eiland op een aantal aspecten, zoals bevolking, oppervlakte, de nabijheid van andere landen en de grootte van de bevolking van het dichtstbijzijnde land. Al deze kwantitatieve gegevens werden gecumuleerd tot een rangschikking van de meest eenzame eilanden ter wereld.'

'De visualisatie werkt als volgt: het basisgrid is opgebouwd uit 50 cirkels, waarbij de kleinste cirkel in het midden het minst eenzame eiland verbeeldt. Hoe groter de cirkel, des te verder de eilanden van elkaar af liggen en des te eenzamer ze zijn. Een mooie metafoor!'

'De geografische posities van de eilanden zijn niet exact op de millimeter vastgelegd. Het gaat er meer om een idee van de locatie te geven. De eilanden zijn onderverdeeld in de vijf oceanen; ze tonen de relationele positie van de eilanden aan in plaats van een nauwkeurige plaatsbepaling. De positie van elk eiland op het grid wordt bepaald door de ligging ten opzichte van zowel de evenaar (noord naar zuid) of de nulmeridiaan (oost naar west):'

'Een gele stip geeft de locatie van elk eiland aan. Daarnaast laten de semi-transparante cirkels zien wat de afstand is tot het dichtstbijzijnde land. Hoe groter de diameter, des te groter is de afstand tot een ander land. De blauwe lijn die dwars door de visualisatie loopt, verbindt alle "eenzame" eilanden. Door deze lijn te volgen kun je in de kortst mogelijke tijd alle eilanden "bezoeken".'

Hoe je kwam je op het idee voor deze datavisualisatie?

‘Inspiratie voor *The 50 Loneliest Islands* deed ik op tijdens het lezen van Judith Schalansky's *Atlas van afgelegen eilanden*. Haar focus op het aspect “eenzaamheid” intrigeerde mij. Vooral op de momenten waarop zij met opmerkelijke verhalen over deze eilanden op de proppen kwam, die vaak het gevoel van die eenzaamheid heel goed verwoordden.’

‘Ik wilde het idee van eenzaamheid juist op een kwantitatieve wijze verkennen door gebruik te maken van exacte gegevens. Om het thema van een andere kant te belichten.’

Waarom heb je voor deze vorm gekozen?

‘Ik zocht naar de juiste manier om een begrip als eenzaamheid op een visuele manier te verbeelden. Daarnaast was mijn streven om een informatieve, ietwat gevoelige maar vooral impactvolle visualisatie te maken.’

‘Deze datavisualisatie heeft het formaat van een poster. Door dit formaat wordt je als kijker als het ware gedwongen om interactie te hebben met de visualisatie. Hierdoor duik je als lezer als het ware volledig in het onderwerp. Stapje voor stapje ontdek je nieuwe elementen van de visualisatie. En die gebruikte kleuren? Voor mij symboliseren ze het gevoel van eenzaamheid.’

Niall
MacKellar
volgt de master
Information Design aan
de Design Academy
Eindhoven.

Beeld: Kanny Yeung

Geert-Jan van Bussel

COLUMN

Ontspoord

Luk Van Parijs, Adrian Maxim, Joost Meijer, Diederik Stapel en Dirk Smeesters. Namen van wetenschappers die ontspoorde bij het verwerken van informatie. Ze verzonden grafieken, datasets en/of mede-auteurs. Ze pleegden wetenschappelijke fraude. Ze vielen in het mes van wat Stapel zelf 'wetenschappelijke pornografie' noemde. Frank van Kolfschooten legt die datamanipulatie in zijn boek *Ontspoorde wetenschap* pijnlijk bloot.

Een van de meest kwetsbare facetten van wetenschapsbeoefening is informatiemanagement. De mogelijkheden om niet integer met informatie om te gaan zijn legio. Publicatiedwang, narcisme en zakelijke belangen blijken sterker dan informatie-ethiek.

Politici ontsporen eveneens in hun 'informatiegedrag'. Ard van der Steur is een recent voorbeeld. Hij 'slachtofferde' een vooraanstaand anatoom op basis van berichten over een presentatie op een besloten bijeenkomst van anatomische vakgenoten. Die berichten waren door RTL-journalisten op basis van valse voorwendselen verkregen. Dat is geen uiting van journalistieke integriteit, maar dat terzijde. Van der Steur maakte het bont toen hij een politieonderzoek dat hem in het ongelijk stelde verzweeg, dat (veel) later zwaar gecensureerd ter beschikking stelde van de Tweede Kamer en ten slotte (toen de betrokken anatoom het rapport zelf wereldkundig maakte) moest toegeven dat hij onjuist had gehandeld. Hij verschaft de Tweede Kamer bewust onjuiste informatie, een politieke dood-

'Deze wetenschappers vielen in het mes van wat Stapel zelf wetenschappelijke pornografie noemde'

Geert-Jan van Bussel is ondernemer en lector Digital Archiving & Compliance bij de Hogeschool van Amsterdam

zonde. Opstappen dus, eigenlijk, maar omdat veel parlementariërs in deze zaak ook een scheve schaats reden lijkt dat te verzenden in de verwerpelijke excuuscultuur die gemeengoed is in politiek Den Haag. Bestuurders zijn meesters in het onjuist, onduidelijk, ontijdig, onvolledig en/of onvoldoende beschikbaar stellen van informatie, met alle gevolgen van dien. De Betuwe-

lijn, de HSL en de Fyra vlogen financieel 'uit de bocht', mede omdat de betreffende bestuurders geen middel schuwden om informatie te verdoezelen en te doen verdwijnen. De financiële crisis heeft maar al te duidelijk gemaakt dat bestuurders van financiële instellingen hetzelfde gedrag vertonen.

Dat is grotendeels te verklaren vanuit Benjamin Singers stelling in 'Crazy Systems and Kafka circuits' (al uit 1980!) dat vanuit machtsdenken de kwaliteit, toegankelijkheid, logistiek, bekendmaking en context van informatie *altijd* zal worden gemanipuleerd door organisaties en hun medewerkers.

Dit onethische 'informatiegedrag' wordt nog versterkt door het verschijnsel dat organisaties hun informatiemanagement niet op orde (willen?) hebben. Halo Business Intelligence geeft aan dat in 2014 ongeveer 40 procent van alle bedrijfsinformatie inaccuraat is en dat 66 procent van alle organisaties denkt negatieve gevolgen te ondervinden van hun foutieve informatie.

Informatiemanagement kan die negatieve gevolgen verminderen. Het kan zelfs het onethisch omgaan met informatie moeilijker maken. Niet vermijden, want daarvoor moet iedereen informatie-ethiek met de papelel ingegoten krijgen. <

PRAKTISCH

DAT ZOEKEN WE OP

Flickr

Flickr bestaat deze maand 12 jaar. Daarmee was het een van de eerste sites waar je grootscheeps foto's kon uploaden. Hoewel zijn dagelijkse 4 miljoen foto-uploads op dit moment mager afsteken bij de 70 miljoen van Instagram en de 700 miljoen van Snapchat, blijft Flickr een van de belangrijkste sites voor wie naar beeldmateriaal zoekt. Vanwege de kwaliteit, maar zeker ook omdat Flickr, in tegenstelling tot die twee andere, wel een bruikbare zoekfunctie biedt. Uit onderstaande bespreking moge dat blijken.

Door: Eric Sieverts

In Flickr kun je zoeken naar (uiteraard) foto's, naar personen die foto's geüpload hebben en naar groepen die zich in Flickr georganiseerd hebben om foto's te delen en te bediscussieren. Bij het intikken van een zoekterm kun je meteen al tussen die categorieën kiezen. Bij niet-tekst materiaal zoals foto's heb je natuurlijk niet automatisch al tekst om in te zoeken. Daarvoor ben je dus afhankelijk van de beschrijvingen en tags die uploaders zelf aan hun foto's meegeven.

Booleaans

Bij intikken van zoekwoorden wordt automatisch een AND-relatie toegepast. Maar zelf Booleaanse AND-, OR- en NOT-operatoren (in hoofdletters) intikken werkt ook prima. Zelfs combinaties van AND en OR, genest met haakjes, werken foutloos. Maar als je dat ook met NOT combineert gaat dat vaak mis. Aanhalingstekens geven exacte phrases. Truncatie kent Flickr niet. Wel wordt automatisch met (Engelse) meervouds-S op enkel- en meervoud gezocht. Word-stemming op andere woord-uitgangen is er niet.

Het resultaat van een zoekactie is een mooi vormgegeven visueel overzicht. Daarboven het aantal gevonden foto's; als je ingelogd bent ook nog apart van je eigen foto's en van foto's van mensen die je op Flickr volgt. Het resultaat kan gefilterd worden op Creative Commons-categorieën en te koop aangeboden foto's. Ook kun je filteren op de hoofdkleur van foto's en kun je SafeSearch uitzetten (wat driedubbele bevestiging vraagt voordat daadwerkelijk borsten en piemel langskomen). Advanced search biedt nog extra mogelijkheden om te filteren. Op oriëntatie (horizontaal/verticaal), minimale resolutie (S/M/L), datum waarop foto's gemaakt of geüpload zijn, alleen foto's of video's en waar zoekwoorden mogen voorkomen: in alle tekst of alleen in tags. Filteren op al dan niet downloadbare foto's kan helaas niet.

Automatische tags

Nog wat meer over de tags. Zoals bij alle sites waar gebruikers zelf content taggen, loopt het sterk uiteen hoeveel en welke soorten kenmerken worden meegegeven. Naast die door uploaders gegeven tags, voegt Flickr zelf ook tags toe op basis van automatische beeldherkenning. Dat zijn vaak algemene omschrijvingen als *bike*, *people*, *animal*, *outdoor* en soms uiterlijke kenmerken als *photo border* voor een foto met witte rand, of een sfeerkenmerk als *serene*. Een foto met veel water krijgt ook wel eens drie kenmerken mee: *lake*, *creek*, *watercourse*. Daarvan zal altijd wel eentje goed zijn. Foto-eigenaars kunnen foute tags verwijderen of ze zelfs helemaal

uitzetten. Bij het zoeken kun je helaas geen onderscheid maken tussen door mensen en door machines bedachte tags.

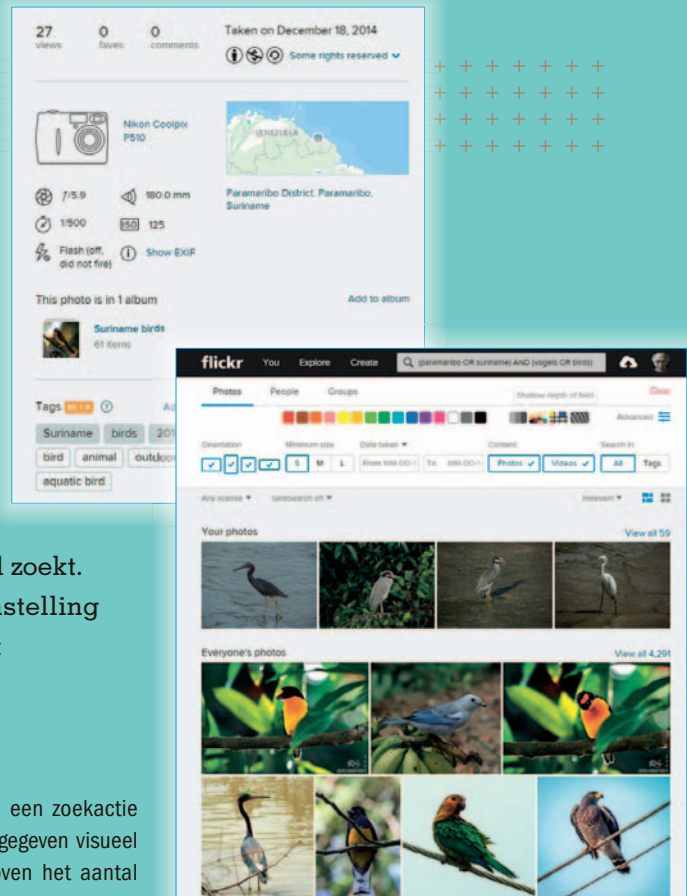
Geen filters op technische metadata

Bij gevonden foto's worden de gebruikte camera, sluitertijd en diafragma vermeld. Daarnaast kun je in JPEG-files aanwezige technische EXIF-metadata ook volledig opvragen. Als GPS aanstond, bevatten die zelfs geografische coördinaten van fotolocaties. Helaas kun je op geen van die gegevens filteren, voor- noch achteraf. Door te klikken op het gebruikte type camera krijg je een aantal daarmee gemaakte foto's te zien. Daarbij verschijnt ook een zoekvenstertje, maar als je daar zoektermen intikt, komt er vaak helemaal niets uit, ook als er wel foto's zouden moeten zijn. Gemiste kansen naast alle wel werkende functionaliteit.

En Google?

Pagina's uit Flickr, ook met individuele foto's, worden door Google gewoon geïndexeerd. Door *site:flickr.com* aan je zoekvraag toe te voegen kun je met Google dus ook in Flickr zoeken. Als je dat in Google-image doet, krijg je er zelfs een visueel overzicht bij, maar met een veel minder precies resultaat dan in Flickr zelf. <

Eric Sieverts, redacteur van IP en freelance docent en adviseur

URL	www.flickr.com
Booleaans combineren	ja (AND, OR, NOT, -, " ", haakjes)
Truncatie	nee
Speciale zoekvelden	nee
Advanced zoekscher	ja (beperkt)
Parametrische filters	nee
Ook in Google	ja
Semantische markup	nee

ONDERZOEK

Mysterieuze gasten bij UBLeiden

Een buitenstaander naar de dienstverlening van verschillende vestigingen van UBLeiden laten kijken, wat levert dat op? Vreemde ogen dwingen, zegt men, maar zou dat ook in Leiden zo zijn?

Door: Anneke Dirx en Wendy de Graaff

‘Vertel je de medewerkers vooraf over de inzet van mystery guests – of juist niet?’

Twee *mystery guests* bezochten in maart 2015 drie bibliotheken van de Universiteit Leiden. Dit vond plaats binnen een langlopend traject waarin aandacht voor klantgericht werken voor medewerkers in directe dienstverlening centraal staat. Dit traject vormt een onderdeel van een breder kwaliteitszorgtraject, waar onder andere het gebruikersonderzoek LibQual deel van uitmaakt. Om dit proces regelmatig een nieuwe impuls te geven, kiest de UBLeiden jaarlijks voor een andere activiteit om met de medewerkers in gesprek te blijven over hun werk.

Voorbereiding

We zochten contact met Wendy de Graaff, bekend als *mystery guest* in de openbare bibliotheekwereld, die al jaren verslagen over haar bezoeken aan bibliotheken publiceert in *Bibliotheekblad*, wat weer geleid heeft tot de Beste Bibliotheekverkiezing. Naast Wendy werd een *mystery guest* ingeschakeld met de leeftijd van een student. Via de opleiding Informatiedienstverlening en -management (IDM) aan De Haagse Hogeschool werd derdejaarsstudent Jeske Woudstra getraind om de bezoeken af te leggen.

Voorafgaand aan de ‘geheime missie’ overlegden we over de checklist met punten waarop de *mystery guests* zouden letten. De *mystery guests* kregen een rol als externe bezoeker en student toebedeeld en werden voorzien van onderwerpen die ze konden gebruiken om informatie te zoeken.

Het inzetten van *mystery guests* werpt een ethische vraag op: vertel je het de medewerkers vooraf of juist niet? We kozen ervoor bekend te maken dat er diverse *mystery guest*-bezoeken zouden plaatsvinden, maar niet wanneer. Dit had een onvoorzien en grappig gevolg: regelmatig hoorden we dat medewerkers ‘zeker wisten’ dat ze de *mystery guest* aan de balie hadden gehad (en extra goed hadden geholpen), terwijl wij zeker wisten dat er van een bezoek nog geen sprake was geweest. Ongemerkt gingen medewerkers hierdoor al meer bewust naar zichzelf en naar collega’s kijken.

Uitvoering

Wendy en Jeske bezochten in maart afzonderlijk van elkaar en op verschillende dagen de centrale UB en de bibliotheken van Rechten en Sociale Wetenschappen. Over

Foto: UBLeiden

hun ervaringen, die zij pas na de bezoeken met elkaar deelden, schreven zij een verslag, geïllustreerd met foto's die zij op de locaties maakten. Het bleek dat zij zaken hadden gezien of meegemaakt waar de medewerkers (en de leidinggevenden) zich helemaal niet meer bewust van waren. Er treedt kennelijk overal een zekere bedrijfsblindheid op. Zo bezocht een van de *mystery guests* een bibliotheek die niet bij UBLeiden behoort, maar wél in een van de gebouwen van de universiteit gevestigd is. In de centrale UB voelde de *mystery guest* zich aan haar lot overgelaten bij een eerste bezoek.

Bespreking

Wendy de Graaff besprak het verslag op een themamiddag met alle

betrokken medewerkers. Veel medewerkers waren enigszins gespannen, bang voor de uitkomsten van de bezoeken. Wendy bracht de mensen in de juiste *mindset* door iedereen op te laten schrijven wat zijzelf *dachten* dat de mystery guests in positieve of negatieve zin zou zijn opgevallen. Aan de hand hiervan liepen Wendy en Jeske hun ervaringen door. Dit leidde vaak tot herkenning, soms tot hilariteit en een enkele keer tot verdedigende reacties. Aan het eind van deze middag ontvingen de deelnemers het verslag.

Over het algemeen vonden medewerkers het een plezierige bijeenkomst waar ze zeker ideeën opdeden voor verbeteringen. Een belangrijk punt in deze aanpak was dat de medewerkers zelf uitgebreid aan het

woord kwamen over hun eigen ervaringen en uit hun defensieve rol stapten. Ze ging met andere ogen naar hun eigen werk kijken, hetgeen de eigen kritische blik aanscherpte.

Vervolg

We vroegen ons tijdens het traject vaak af of de medewerkers zich zouden herkennen in de observaties van de mystery guests en of ze er iets mee konden doen. We vroegen vertegenwoordigers van de verschillende bibliotheken om aan de slag gaan met de resultaten.

De vertegenwoordigers kwamen al snel met een groot aantal verbeterpunten die meteen aangepakt kunnen worden. Zo wordt er gewerkt aan de verbetering van de bewegwijzing naar de bibliotheken bin-

nen de faculteitsgebouwen, wordt de bewegwijzing binnen de bibliotheken aangepakt en wordt er een standaard lay-out voor 'briefjes' met mededelingen in de bibliotheken ontworpen.

Ook krijgen nieuwe klanten in de toekomst bij inschrijving een handig pakketje met informatie mee. Om de herkenbaarheid voor de klant te vergroten, worden alle medewerkers aangespoord om badges te dragen. Het valt ons op dat niet alleen de bevindingen van de mystery guests opgepakt worden, maar dat ook ervaringen in de dagelijkse praktijk leiden tot verbetervoorstellen. Het is vooral positief dat de medewerkers met elkaar het gesprek aangaan over houding en gedrag in de dienstverlening.

Tot slot

De mystery guest-bezoeken hebben de UBLeiden op een speelse manier verder geholpen en hebben de medewerkers laten zien hoe leuk het kan zijn om het heft zelf in handen te nemen als je constateert wat er beter kan. Dit zal zeker leiden tot meer tevreden klanten, want daar doen we het uiteindelijk allemaal voor. <

Anneke Dirks, afdelingshoofd Informatie & Gebruikersondersteuning bij UBLeiden, en Wendy de Graaff, zelfstandig publiciste en procesbegeleider bij WdG Communicatie & Organisatie

Daan Boom werkt sinds
1 december 2015 als specialist
kennismanagement bij het
United Nations Development
Programme (UNDP) in New York

Daan Boom

WERKRITIEKEN

In welke werkomgeving voel je je het prettigst?

Ik heb altijd geleerd dat je je werk het beste in een rustige omgeving kunt doen. Pas vele jaren later ben ik erachter gekomen dat ik het beste functioneer in een omgeving met mensen en veel achtergrondgeluiden. Hier in New York, in een open werkomgeving met collega's, voel ik mij het prettigst.

Je werkplek?

L-vormig bureau, twee beeldschermen, thermoskan koffie, fles water, vaste telefoon met te veel functies, een plant en een opbergkast.

Wat voor mobieltje heb je? En wat voor computer?

Twee iPhones, een model 5 en 6s, een iPad Air en een Macbook Pro.

Welke programma's kun je niet missen?

Mail uiteraard. Verder Notability, Microsoft Office 365 suite (Word, Excel, Sway), Skype, Google+, Messenger en Kindle.

Heb je een to-do-lijstje?

Voor elke opdracht maak ik een planning. Al moet ik bekennen dat ik die planningen, vastgelegd in Excel, niet dagelijks bekijk. Het zit ongetwijfeld ergens in m'n hoofd.

Je meest tijdbesparende tip?

Alle documenten die ik binnenkrijg om te lezen converteer ik naar Notability op de iPad Air. Met dit programma kan ik niet alleen een (sub)rubricering aanbrengen, ook is het eenvoudig om aantekeningen te maken en commentaar te plaatsen. Hoewel Evernote bijna dezelfde functionaliteiten heeft, vind ik het werken in Notability makkelijker. Vooral vanwege de goede zoekfunctie.

Je kunt niet leven zonder...

TV. Ik ben verslaafd aan nieuws. Op de tweede plaats: mijn fiets (ja, ook in New York).

24/7 aan het werk?

's Avonds en in het weekend beantwoord ik op mijn mobieltje de werkmail. Omdat ik in een internationale organisatie werkzaam ben, is er altijd wel iemand voor wie de dag net begonnen is en mij iets wil vragen.

Neem je na de afronding van een klus even de tijd om stil te staan bij het eindresultaat?

Jazeker. En soms uitbundig: met een feestje!

Luister je tijdens het werk naar muziek?

Geen muziek. Wel staat altijd de tv aan op CNN.

Maken social media onderdeel uit van je werk?

Voor mijn werk zit ik op Yammer, Jive en Twitter en privé op FaceBook.

Wat lees je nu?

Beroepsmatig: *Creating a learning society* van Stiglitz en Greenwald (een wetenschappelijke publicatie over de rol van kennis en kennisoverdracht). En ter ontspanning: *The crossing* van Michael Connelly.

Hoe laad je je eigen 'batterij' op?

Fietsen, zwemmen en zeilen.

Het beste advies dat je ooit van iemand kreeg?

Het is soms beter achteraf je excuses te maken dan vooraf toestemming te vragen.

#IPLINGO

Oculus Rift

Door: Edwin Mijsbergen

2016 belooft een interessant jaar te worden voor de zogenoemde vr-bril (virtual reality-bril). Op de Consumer Electronics Show, die begin januari in Las Vegas plaatsvond, wemelde het van de toepassingen die gebruik zullen gaan maken van vr-technologie, zoals *Eyefluence*, zodat je opdrachten kunt geven met je ogen, en *Oculus Medium*, dat fungeert als een soort MS Paint. Dat ontwikkelaars op dit moment hard werken aan de toepassingen, heeft alles te maken met het feit dat in maart de consumentenversie van de Oculus Rift wordt gelanceerd. De Oculus Rift is zeker niet de enige vr-bril die op de markt komt (bedrijven als Sony en Samsung werken aan hun eigen bril), maar vanaf het moment dat de eerste versie ervan beschikbaar kwam ontwikkelde deze bril zich wel tot het boegbeeld van deze

productgroep, zeker toen Facebook het bedrijf dat de Rift maakt in 2014 overnam voor twee miljard dollar.

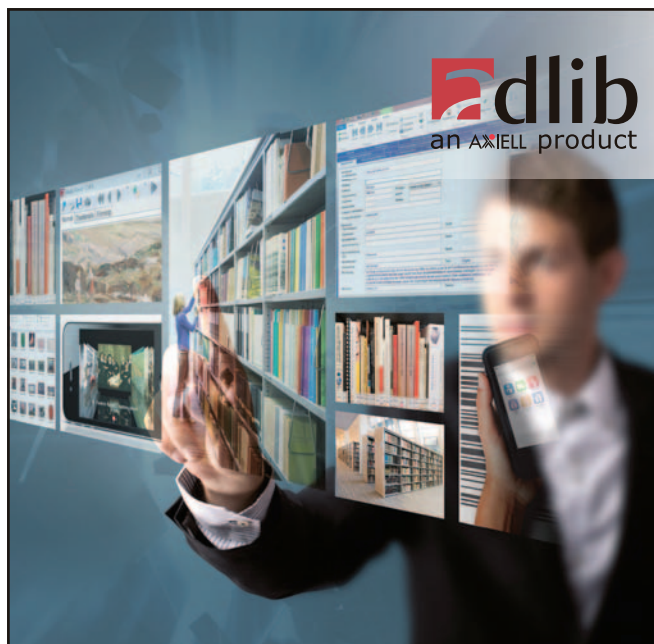
Een vr-bril meet de bewegingen van het hoofd van de speler zodat deze bewegingen gebruikt kunnen worden als besturing in bijvoorbeeld videogames. Iemand die de bril opzet belandt in een 3D-omgeving die door de korte afstand tot de ogen veel intenser is dan die van 3D-schermen op afstand. De grote vraag is of de consument overstag zal gaan voor deze technologie. De toepassingen zijn veelbelovend, maar de prijs is hoog: bij de lancering kost de Oculus Rift 699 euro.

Dat roept de vergelijking op met Google Glass, die door de hoge prijs en andere bezwaren al weer snel van de markt werd gehaald. Over de Oculus Rift hoor je echter veel minder kritische geluiden. De naam duikt continu op. In de aankondiging van een game die mensen met een lui oog helpt weer goed te kunnen zien, bijvoorbeeld, maar ook in de programma's van bibliotheken en andere culturele organisaties. Ook zulke organisaties kunnen met vr-brillen wellicht meer dan op dit moment valt te voorspellen.

Of de Oculus Rift een succes wordt moet nog blijken, maar zeker is wel dat we er dit jaar nog veel over zullen horen en lezen. <

Edwin Mijsbergen, redacteur van IP en freelance informatiespecialist

advertentie

EEN BRON VAN KENNIS

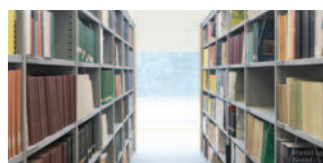
Axiell ALM is de leidende leverancier van collectie management systemen, online publicatie en mobiele oplossingen. Adlib Bibliotheek is een professioneel softwarepakket voor informatiemanagement, kennismanagement en catalogusbeheer en wordt gebruikt in bibliotheken, mediatheken, documentatiecentra, (hoger)onderwijs, gezondheidszorg, juridische instellingen en bedrijven.

Adlib Bibliotheek voldoet aan alle gangbare standaarden. Een krachtige thesaurus, koppeling met digitale media en andere externe bestanden en thesauri behoren tot de standaardfunctionaliteit. Adlib Bibliotheek kan naadloos geïntegreerd worden met onze Archief en Museum modules, tot één compleet 'cross domain' systeem. Uiteraard kunt u Adlib Bibliotheek ook uitbreiden met uitleen-, tijdschrift-, bestel- & SDI modules en online services.

AXIELL ALM Netherlands BV
Postbus 1436, 3600 BK Maarssen
Nederland

† +31 (0)346 58 68 00
ALM.sales@axiell.com
www.axiell-alm.com

Meer dan 2600 klanten gebruiken onze software wereldwijd, van academische collecties tot openbare bibliotheken!

AXIELL
ARCHIVE, LIBRARY & MUSEUM

JURIDISCHE KWESTIES

Tekst en datamining

De vraag: De Europese Commissie wil de regelgeving rondom auteursrecht gaan herzien. Een van de dingen waarvoor er volgens de Commissie een wettelijke uitzondering op dat auteursrecht moet komen, is tekst en datamining (TDM, ook wel als 'content mining' aangeduid). Dit is het gericht zoeken naar statistische verbanden in gegevensverzamelingen (databanken) ten behoeve van wetenschappelijk, journalistiek of commercieel gebruik. TDM zou moeten worden toegestaan voor 'public interest research organisations'. Maar wat zijn dat? Aan welke kenmerken moet een organisatie straks voldoen om van de TDM-uitzondering gebruik te kunnen maken?

Door: Raymond Snijders

Raymond Snijders antwoordt: 'Er wordt al jaren uitgekeken naar een vernieuwde Europese auteursrecht-richtlijn die, als basis voor de auteursrechtwetgeving in de Europese lidstaten, de broodnodige modernisering van het auteursrecht moet gaan brengen. Na een publieke consultatie eind 2013, werd in juli 2015 een adviesrapport van europarlementariër Reda over de nieuwe auteursrecht-regelgeving besproken door het Europees Parlement.

In dit rapport werd onder andere de noodzaak aangegeven voor een uitzondering in de auteursrechtwetgeving om TDM toe te staan voor onderzoeksdoeleinden. In de praktijk blijken databank- en informatieleveranciers barrières op te werpen door ofwel de hoeveelheid opgevraagde data te beperken of te eisen dat er een aparte – en duurdere – licentie voor TDM afgesloten moet worden. Deze spanning tussen de belangen van onderzoekers en de belangen van, in dit geval uitgevers, maakt ook meteen duidelijk waarom nieuwe uitzonderingen niet gemakkelijk en snel ingevoerd (kunnen) worden in wetgeving. Hoe wenselijk en vanzelfsprekend het ook zou zijn om een nieuwe uitzondering zo vrij

mogelijk op te nemen in de auteursrechtregelgeving, in de praktijk levert het flinke discussies op met de partijen die de rechten hebben waarop een uitzondering gemaakt moet worden.

Ook een vraag?

Heb je ook een vraag voor Raymond Snijders over de juridische aspecten van je vak? Mail prangende kwesties naar redactie@informatieprofessionals.nl en lees het antwoord terug in IP.

De Europese Commissie probeert die discussie alvast te minimaliseren door in hun plan de mogelijkheid van TDM te beperken tot een specifieke gebruiksgroep en een specifiek gebruik van die verkregen data: "allow public interest research organisations to carry out text and data mining of content they have lawful access to, with full legal certainty, for scientific research purposes".

De bovenstaande formulering van de uitzondering lijkt een belofte (naar uitgevers) in te houden dat TDM alleen toegestaan hoeft te worden als een instelling ook echt een eigen toegang heeft gekocht. Hiermee moet waarschijnlijk voorkomen worden dat onderzoekers gebruik gaan maken van de toegang die collega's of collega-instellingen hebben.

Door TDM alleen toe te staan aan "public interest research organisations" wil men hoogstwaarschijnlijk alle instellingen en bedrijven, die op commerciële basis onderzoek verrichten, uitsluiten. Op die manier wil Europa voorkomen dat uitgevers te hard gaan protesteren zodra dit voorstel wet gaat worden. Dat verklaart ook waarom de term "public interest research organisation" nog niet eerder gebruikt is in Europese wetgeving, besluiten en richtlijnen. Ik vermoed dat onderzoeksinstellingen die hun onderzoeksresultaten op geen enkele manier commercieel exploiteren al snel onder de uitzondering geschaard zullen worden. Of dit ook de gewenste resultaten gaat opleveren betwijfel ik. Een wettelijke uitzondering zal geen uitgever kunnen dwingen om TDM ook daadwerkelijk (gratis) te faciliteren. Hoe de Europese Commissie hier tegenaan kijkt zullen we over enkele maanden zien als het uitgewerkte voorstel gepresenteerd wordt.' <

Raymond Snijders, senior informatiebemiddelaar bij Hogeschool Windesheim

AGENDA

22-25 februari ■ 11TH INTERNATIONAL DIGITAL CURATION CONFERENCE

- Visible data, invisible infrastructure ■ Amsterdam
- www.dcc.ac.uk/events/idcc16

25-27 februari ■ EUROPEANA SPACE HACK YOUR PHOTO HERITAGE

- Heverlee (België)
- www.europeana-space.eu

1-2 maart ■ THE SELFIE GENERATION: THEIR DIGITAL LIVES, SOCIAL SPACES AND EDUCATIONAL NEEDS

- EMEA Regional Council Conference 2016 ■ Madrid
- tinyurl.com/juewsga

3 maart ■ VOGIN-IP-LEZING ■ Amsterdam

- vogin-ip-lezing.net

8-10 maart ■ COMPUTERS IN LIBRARIES 2016 (CIL

- 2016) ■ Library Labs: Research, Innovation, and Imagination ■ Washington, DC
- computersinlibraries.infotoday.com/2016/

Frank Huysmans

COLUMN

Bealls mist

Nederland heeft de wind er flink onder. Het kabinet heeft open access tot een van de speerpunten van het EU-voorzitterschap gemaakt. Met ingang van dit jaar ligt er een deal over een geleidelijke overgang naar het 'open' publiceren van wetenschappelijk werk in de tijdschriften

van uitgever Elsevier. 'Dutch lead European push to flip journals to open access,' kopte *Nature* begin januari. Bij in open access gepubliceerde boeken spreekt OAPEN internationaal een woordje mee. En ook kwaliteitsbewakers SciRev en QOAM zijn Nederlands. Natuurlijk zijn er kanttekeningen bij deze push naar open access te maken. Sommigen zouden de *middle men*, de grote uitgevers, het liefst helemaal uit de publicatieketen slopen. Hun argument: de wetenschap zelf moet het intellectuele eigendom beheeren. Door een deel van de auteursrechten over te doen aan uitgevers hebben die de toegang tot de wetenschappelijke productie in beheer. Minder kapitaalcrachtige universiteiten kunnen hun studenten en personeel daardoor geen toegang bieden tot onderzoeksliteratuur, terwijl grote uitgevers de hoofdprijs kunnen vragen aan onderzoeksinstituten in rijkere regio's. Een platform als *Scientific Electronic Library Online* (SciELO) in de Latijns-Amerikaanse landen laat zien dat onderzoeksinstituten heel goed zelf artikelen in open access kunnen publiceren. Tegen een fractie van de kosten die uitgevers in rekening brengen.

Een heel ander bezwaar is dat open access het publicatiesysteem juist ondergraaft. Iedereen die genoeg geld meebrengt kan, ongeacht de wetenschappelijke kwaliteit, iets gepubliceerd krijgen, aldus de critici. Een

'Voor je het weet sta je als uitgever op een zwarte lijst en wordt er niet bij verteld waarom'

Frank Huysmans is redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur

prominente vertegenwoordiger van dit standpunt is Jeffrey Beall, universiteitsbibliothecaris te Denver. Op zijn blog scholarlyoa.com houdt hij een lijst bij van wat hij 'roofuitgevers' noemt. Inderdaad heeft de open access-beweging malafide types aangetrokken die proberen een slaatje te slaan uit het nieuwe uitgeefmodel. Ondanks ronkende beloftes van peer review en digitale duur-

zaamheid doen ze niet veel meer dan je artikel online zetten en daar honderden euro's voor incasseren.

Uit de open access-hoek krijgt *Beall's list* niettemin de wind van voren. Belangrijkste bezwaar tegen zijn werkwijze is het gebrek aan transparantie. Voor je het weet sta je als uitgever op een zwarte lijst zonder dat je weet waarom. Het overkwam het Zwitserse *Frontiers*, een relatief grote speler. Opgericht in 2007 door neurowetenschappers, publiceert deze uitgever inmiddels meer dan vijftig open access-titels. Naar aanleiding van een aantal berichten van verontruste wetenschappers besloot Beall de Zwitsers op zijn zwarte lijst te plaatsen. Opmerkelijk, omdat *Frontiers* lid is van COPE, SPARC Europe en OASPA, clubs die een kwaliteitsstandaard nastreven in open access uitgeven.

Het aan de kaak stellen van malafide uitgeefpraktijken is uitstekend. Dat één bibliothecaris dit doet op ontransparante wijze is dat niet. Universiteitsbibliothecarissen dienen binnen zowel de wetenschappelijke als de bibliothecaire ethiek te opereren. Als de bibliotheekgemeenschap wil blijven *blacklist*en, zijn heldere criteria, openheid over de beslissingsgronden en een mogelijkheid tot verweer nodig. Bealls mist doet het imago van de beroepsgroep geen goed. *Frontiers* staat nog altijd op de zwarte lijst en maar één bibliothecaris weet waarom.

VOGIN IP-lezing 2016

**3 maart
OBA in
Amsterdam**

**Met
aandacht
voor:**

**BRAVE
NEW
SEARCH
WORLD**

Online & gedrag
Factcheckparadox
Google: van Search naar Assist
Is a mobile phone more dangerous than an AK47?
Corporate intelligence
Social media monitoring tools
Van Bibliometrics naar Altmetrics
Kennisportals: tussen organisatie en klant
Datavisualisaties zonder programmeerervaring
Tools voor online onderzoek
Enterprise search
e-Discovery

<http://vogin-ip-lezing.net>